

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий медичний інститут

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра соціальної роботи, педагогіки і логопедії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри соціальної роботи
педагогіки і логопедії

_____ Н.В. Савінова

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Керівник: к.пед.н., доцент

Кузнецова Олена Анатоліївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

к.н. з держ. упр.

Штиршов Олександр Миколайович

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент VI курсу групи 661 М

Гаращенко Анастасія Сергіївна

(П.І.Б.)

Спеціальності: 231 «Соціальна робота»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Соціальна робота»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	7
1.1 Люди похилого віку як категорія соціальної роботи	7
1.2 Правові основи соціальної роботи з людьми похилого віку	15
1.3 Сутність та специфіка роботи соціальних працівників з людьми похилого віку	29
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	44
2.1 Особливості професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку	44
2.2 Аналіз практичного досвіду підготовки соціальних працівників у роботі з людьми похилого віку	60
2.3 Рекомендації щодо підвищення ефективності професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку	83
Висновки до другого розділу	90
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі, що переживає постійні трансформації та соціальні виклики, актуальність професійної підготовки соціальних працівників стає надзвичайно важливою. Однією з найбільш вразливих соціальних груп в теперішніх умовах є люди похилого віку. В умовах постійного збільшення частки літніх людей у структурі населення зростає потреба в висококваліфікованих соціальних працівниках, здатних забезпечити надання допомоги цій категорії населення на високому професійному рівні. Ефективна робота з літніми людьми вимагає від соціальних працівників не тільки ґрунтовних теоретичних знань, але й значного рівня практичних навичок, що охоплюють як комунікативні, так і психолого-педагогічні складові.

Професійно-практична підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з літніми людьми є комплексним процесом, що включає в себе оволодіння специфічними знаннями про фізіологічні, психологічні та соціокультурні особливості цієї вікової групи. Важливим елементом є розвиток практичних умінь, необхідних для надання підтримки, догляду, консультування та забезпечення якості життя людей похилого віку. Одним із ключових завдань підготовки соціальних працівників є формування в них чуйності, терпіння, емпатії, а також готовності до етичної взаємодії з клієнтами з урахуванням їхніх особистих потреб та переживань.

Вагомий внесок у вивченні специфіки соціальної роботи з людьми похилого віку зробили (І. Зверева, А. Капська, Л. Тюття, Е. Холостова, Т. Семигіна). Велику увагу приділено технологіям соціально-педагогічної діяльності (Б. Алмазов, Н. Гарашкіна, Л. Мардахаєв), а також організації соціально-педагогічної підтримки людей старшого віку (Н. Басов, В. Фокін, Н. Шмельова та ін.). Напрями соціальної роботи з людьми похилого віку висвітлено в роботах А. Капської, М. Лукашевич, Т. Семигіної, В. Яценко та інших.

Питання підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку також активно досліджується зарубіжними науковцями. Зокрема, такі дослідники, як Р. Кейн, С. Бледсо, Г. Кларк і Е. Лі, акцентують увагу на розвитку професійних навичок для надання якісної допомоги літнім людям. Праці цих науковців спрямовані на вивчення специфічних потреб людей похилого віку та формування компетенцій, необхідних для роботи з ними в умовах постійного збільшення кількості літніх людей у суспільстві.

Таким чином, актуальність проблеми, відсутність чіткої компетенції адаптації соціальної роботи до специфіки роботи з людьми похилого віку, а також необхідність забезпечення найвищого рівня допомоги та підтримки цій вразливій групі населення зумовили вибір теми дослідження: «Особливості професійно-практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку».

Мета дослідження – проаналізувати особливості професійно-практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання дослідження**:

- охарактеризувати людей похилого віку як категорію населення;
- дослідити правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку;
- розкрити сутність професійно-практичної роботи з людьми похилого віку;
- охарактеризувати особливості професійно-практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку
- проаналізувати стан професійної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку;
- розробити рекомендації для удосконалення підготовки фахівців

Об'єкт дослідження – процес професійно-практичної підготовки соціальних працівників.

Предмет дослідження – особливості професійно-практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження застосовано комплекс **методів наукового дослідження**, а саме: теоретичних – вивчення, аналіз і узагальнення наукової літератури, навчальних та методичних видань з досліджуваної проблеми, синтез; порівняння та узагальнення даних; емпіричних – діагностичні методи (метод наукового спостереження, анкетування, бесіди й інтерв'ювання) для визначення потреб у підготовці до роботи з похилими людьми під час воєнного стану.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні та аналізі професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

Теоретична значущість дослідження полягає в аналізі теоретичних підходів до соціальної роботи з людьми похилого віку, вивчення існуючих програм підготовки соціальних працівників та їх адаптацію до умов воєнного стану, а також дослідження ефективних стратегій та методів роботи з цією категорією населення в умовах воєнного стану.

Практичне значення магістерської роботи полягає в можливості впровадження розроблених рекомендацій у практику навчальних закладів для підвищення ефективності професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. Результати дослідження можуть слугувати основою для тренінгів, семінарів, та практичних занять щодо роботи з людьми похилого віку.

Експериментальна база. Констатувальний експеримент проводився на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили, спеціальності 231 «Соціальна робота». Всього у дослідженні взяли участь 30 респондентів.

Апробація. Основні положення, висновки науково-педагогічного пошуку доповідались під час:

- XXI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024: Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (м. Миколаїв, 2024р.);

- XXVI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 2024р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2-х розділів, які містять 6 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, Списку використаних джерел (97 найменувань, із них 9 іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 110 сторінок, із них 95 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1 Люди похилого віку як категорія соціальної роботи

Розуміння терміну «люди похилого віку» значною мірою залежить від підходів різних науковців, які досліджують питання старіння та соціальної підтримки. Дослідники пропонують визначення, що підкреслюють фізіологічні, психологічні, соціальні та правові чинники життя людей похилого віку. У науковому обігу існує різне трактування поняття «люди похилого віку» які акцентують увагу на різних проблемах і потребах, які виникають із віком.

Згідно з визначенням І. Зверевої, «люди похилого віку – це особи, які досягли такого віку, коли відбувається суттєве зниження фізичних і когнітивних можливостей. Люди в цьому віці стикаються з природними обмеженнями в рухливості, енергійності, а також у здатності до повноцінного сприйняття та обробки інформації. Погіршення фізичних і когнітивних можливостей негативно впливає на якість життя, створюючи додаткову потребу в підтримці як з боку близьких, так і суспільства в цілому.» [30]. І Зверева акцентує увагу на фізіологічних змінах у процесі старіння, які обмежують здатність до самообслуговування і впливають на загальний добробут.

На думку А. Капської, «люди похилого віку – це особи, які, досягнувши певного вікового етапу, потребують соціальної підтримки через вікові зміни. У своєму визначенні А. Капська зосереджується на соціальному аспекті підтримки, що стає необхідною у зв'язку зі зменшенням активності і можливостей у різних сферах життя. Це включає потребу у фінансовій допомозі, медичному догляді, емоційній підтримці, а також сприянні в

адаптації до змін, пов'язаних зі старінням.» [34]. Визначення А. Капської підкреслює важливість ролі соціальної роботи з забезпеченні належного рівня якості життя літніх людей.

«Л. Тюптя трактує людей похилого віку як категорію населення, що стикається із соціальними та психологічними труднощами, які виникають через процес старіння. Науковець підкреслює, що саме цей життєвий період характеризується поглибленням соціальних, психологічних, а також адаптаційних проблем» [80]. Таке визначення звертає увагу на необхідність допомоги в подоланні самотності, втрати близьких, зміни соціального статусу, що можуть супроводжувати старість. Дослідник підкреслює важливість психологічної та соціальної підтримки, яка дозволяє літнім людям краще адаптуватися до нових умов і залишатися активними членами суспільства.

«За визначенням Т. Семигіної люди похилого віку – це соціально вразлива категорія населення, що потребує як економічної, так і соціальної підтримки у зв'язку з віковими змінами. Науковець наголошує на важливості створення умов для гідного життя та забезпечення основних потреб літніх людей. Вона звертає увагу на необхідність соціальної політики, що враховує як фінансову допомогу, так і доступ до медичних та соціальних послуг. У своїй дефініції Семигіна акцентує увагу на тому, що в сучасному суспільстві літні люди часто стикаються з матеріальними труднощами, тому їх підтримка має включати соціальну та економічну складові для забезпечення їхньої гідності та добробуту» [75].

Особливої уваги заслуговують наукові напрацювання Е. Холостової яка визначає «людей похилого віку як осіб, які через вікові зміни втрачають частину своєї самостійності та потребують адаптації до нових життєвих умов. Науковець звертає увагу на фізичні обмеження, які приходять зі старістю, і на необхідність адаптації до них, що пов'язане з певною втратою незалежності. Важливим є те, що літні люди можуть стикатися з труднощами в повсякденному житті, потребуючи допомоги у виконанні звичних справ або

пристосуванні до нових умов побуту, здоров'я тощо» [83]. Визначення Холостової Е. підкреслює важливість забезпечення підтримки в повсякденному житті, що дозволяє зберегти їх гідність та максимально можливий рівень незалежності.

Н. Басов характеризує «людей похилого віку як осіб пенсійного віку, які потребують підтримки з боку держави та суспільства для забезпечення належного рівня життя. Такий підхід зосереджує увагу на відповідальності держави і суспільства у створенні умов для забезпечення достатнього рівня добробуту для літніх людей. Науковець наголошує, що соціальна політика має включати різні програми підтримки, охорони здоров'я, соціального забезпечення, що є важливими для забезпечення нормальних умов життя людей похилого віку» [4]. Підхід акцентує на соціальній відповідальності суспільства перед старшими людьми та їх правах на гідне життя.

Дослідниця О. Комарова деталізувала особливості людей похилого віку як окремої соціально-демографічної групи, вік якої починається з 50 років. «По-перше, вони є колишніми учасниками трудових відносин та нинішніми отримувачами соціальних трансфертів. По-друге, з часом у цих осіб відбуваються вікові, фізіологічні та психологічні зміни. По-третє, люди похилого віку мають специфічні соціально-економічні та духовні потреби, а також право на їх задоволення. По-четверте, вони прагнуть ресоціалізації після зміни соціального статусу зайнятості. По-п'яте, попри те, що в минулому вони зробили значний внесок у соціальний, виробничий, науково-технічний та інтелектуальний потенціал держави, більшість з них нині є малозабезпеченими та потребують соціальної підтримки з боку суспільства і держави» [41].

«Український соціолог Т. Гришина здійснила аналіз категорії «люди старшого віку» як соціальної групи, уточнюючи критерії її ідентифікації. Ця група може бути формально виокремлена за віковим показником та реально – за об'єктивними поведінковими характеристиками та суб'єктивним самопочуттям її представників. Відповідно, можна виділити два основні

підходи: «номінальний» і «реальний». Номінальний підхід базується на формальному критерії належності до вікової групи – досягнення певного віку» [14].

«В. Фокін пропонує розглядати людей похилого віку як соціальну групу, що стикається з проблемами соціального виключення та має підвищений ризик ізоляції від суспільства. За його думкою, літні люди можуть переживати труднощі в підтримці соціальних зв'язків через фізичні обмеження, відсутність роботи, віддаленість від суспільства, а також через певне упередження, що може існувати у соціумі стосовно людей похилого віку» [81]. Визначення В. Фокіна вказує на потребу у створенні умов, що сприяли б соціальній інтеграції та зменшували ризик ізоляції, забезпечуючи можливість літнім людям активно брати участь у суспільному житті.

«М. Лукашевич розглядає людей похилого віку як групу, що переживає значні соціально-психологічні зміни, пов'язані з віковими обмеженнями та втратами. У своїй дефініції науковець акцентує увагу на проблемах, що стосуються зміни соціального статусу, адаптації до нових життєвих реалій та потреби в емоційній підтримці. Згідно з підходом Лукашевича, люди похилого віку стикаються з викликами, пов'язаними з відчуттям втрати соціальної ролі, а також із самооцінкою, яка часто знижується через вікові зміни» [49]. Визначення підкреслює необхідність комплексного підходу в роботі з цією категорією, спрямованого на збереження емоційної стійкості та підтримку соціальних зв'язків.

На думку Н. Шмельової, «люди похилого віку – це особлива соціальна група, що має специфічні фізичні та емоційні потреби. Авторка звертає увагу на те, що літні люди стикаються з унікальними викликами, які стосуються як фізичного, так і емоційного стану. Це можуть бути проблеми із самотністю, депресією, втратою фізичних сил, необхідністю додаткового догляду і підтримки» [88]. Дослідниця підкреслює, що соціальна робота з цією категорією має враховувати індивідуальні потреби кожного, орієнтуючись як на фізичне, так і на емоційне благополуччя.

Для систематизації підходів до визначення цього терміну створено порівняльну таблицю, яка містить погляди ключових науковців. Наведена таблиця дає змогу побачити, як різні сторони життя людей похилого віку виділяються різними дослідниками, зокрема такими як І. Зверева, А. Капська, Л. Тюптя, Е. Холостова та інші.

Порівняльна таблиця визначень терміну «люди похилого віку» за різними науковцями:

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз визначень терміну «люди похилого віку» за різними науковцями

Науковець	Визначення терміну «люди похилого віку»	Особливості визначення
І. Зверева	Люди, які досягли віку, коли відбувається суттєве зниження фізичних та когнітивних можливостей.	Акцент на фізіологічні зміни та зниження функціональних можливостей.
А. Капська	Особи старшого віку, які потребують соціальної підтримки у зв'язку з віковими змінами.	Фокус на потребі у соціальній підтримці через вплив вікових змін.
Л. Тюптя	Категорія населення, якій притаманні соціальні та психологічні труднощі, пов'язані зі старінням.	Включення соціально-психологічних труднощів, які виникають у процес старіння.
Е. Холостова	Люди, які через вікові зміни втрачають частину самостійності та потребують адаптації в нових життєвих умовах.	Наголос на втраті самостійності та необхідності адаптації до нових умов життя.
Н. Басов	Особи пенсійного віку, які потребують підтримки з боку держави та суспільства.	Зосереджено на підтримці з боку держави та суспільства як обов'язкових елементах допомоги.
В. Фокін	Люди старшого віку, для яких характерне соціальне виключення та ризик ізоляції.	Виділено проблеми соціального виключення та ізоляції людей похилого віку.

Н. Шмельова	Особлива соціальна група, що характеризується специфічними фізичними та емоційними проблемами.	Підкреслюється особливі фізичні та емоційні потреби цієї категорії населення.
М. Лукашевич	Особи, для яких характерний підвищений ризик самотності та депресії.	Увага до емоційних аспектів, таких як ризик самотності та депресивних станів.
Т. Семигіна	Категорія людей, яка часто потребує індивідуального підходу через психосоціальні особливості.	Підкреслюється необхідність індивідуального підходу в роботі через психосоціальні особливості.
В. Яценко	Люди старшого віку, що потребують захисту своїх прав у зв'язку з підвищеною соціальною вразливістю.	Основний акцент на правовому захисті та підвищеній соціальній вразливості.
О. Комарова	Люди віком від 50 років, які є колишніми суб'єктами трудових відносин і нині отримують пенсію.	Підкреслення вікових, фізіологічних та психологічних змін, а також соціально-економічних і духовних потреб.
Т. Гришина	Люди старшого віку, формально виокремлені за віком та за реальними об'єктивними ознаками поведінки і самопочуття.	Виокремлення «номінального» та «реального» підходів до ідентифікації старшої вікової групи.

Розроблено автором на основі джерел

Аналіз визначень терміну «люди похилого віку», запропонованих різними науковцями, свідчить про багатогранність підходів до розуміння потреб і особливостей цієї вікової групи. Спільними для всіх визначень є акцент на обмеженнях, зумовлених віковими змінами, та необхідності забезпечення підтримки, що включає соціальні, фізичні та емоційні чинники. Усі дослідники підкреслюють важливість адаптації літніх людей до змін, пов'язаних зі старінням, а також потребу в підтримці, яка допоможе їм подолати самотність, зберегти якість життя і відчуття гідності.

Люди похилого віку – це особи, які досягли 60 років і старші, згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). До цієї

вікової категорії належать ті, хто пережив середній вік (45-59 років) і вступає в етап життя, що зазвичай характеризується фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, притаманними похилому віку [8].

«Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), до людей похилого віку відносяться особи, яким більше 60 років. У багатьох зарубіжних країнах за останнє десятиліття пенсійний вік значно погіршився. Наприклад, середній пенсійний вік для чоловіків становить 65 років, а для жінок – 55–57 років у таких країнах, як Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Канада, Португалія, Швеція та Швейцарія. У Франції пенсійний вік складає 60 років, а в США – 70» [77].

«Зміни пенсійного віку в різних країнах світу відображають загальну тенденцію до збільшення його підвищення, що зумовлено збільшенням тривалості життя та потребою в забезпеченні фінансової стабільності пенсійних фондів.» [77]. Приклади конкретних країн підтверджують цю тенденцію. «У В'єтнамі, починаючи з січня 2021 року, встановлюється поступове підвищення пенсійного віку з 60 до 62 років для чоловіків та з 55 до 60 років для жінок. Темпи змін вимагають підвищення пенсійного віку за три місяці на рік для чоловіків до 2028 року та за чотири місяці для жінок до 2035 року. У Бразилії пенсійний вік для працівників приватного сектора становить 65 років для чоловіків і 62 роки для жінок. У Великій Британії до 2026 року планується підвищення пенсійного віку для жінок до 63 років, а для чоловіків – до 65 і до 67 років.» [77].

ВООЗ пропонує таку класифікацію вікової періодизації життя людини:

Таблиця 1.2

Класифікація вікової періодизації життя людини

Вікова група	Вік (років)
Молодий вік	25-44
Середній вік	44-60
Похилий вік	60-75

Старечій вік	75-90
Довгожителі	90 і більше

Джерело: [77]

Виходячи із наведеної класифікації ВООЗ, можна зробити висновок, що люди похилого віку – це особи у віці від 60 до 75 років. Цей період життя характеризується поступовими фізіологічними змінами, зниженням функціональних можливостей організму та підвищенням ризику до розвитку хронічних захворювань.

«В Україні громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року» [27]. «Це визначення є певною мірою умовним, оскільки вік, з якого представники різних професій і соціальних груп починають отримувати пенсійні виплати, може суттєво відрізнятись. Проте, з точки зору аналізу соціальних проблем і потреб людей похилого віку в Україні, використання такого підходу є виправданим» [19].

«Серед інших соціально-економічних меж переходу до старшого віку варто відзначити зменшення спектру соціальних ролей та зміну основного джерела доходу або соціального статусу. Це свідчить про те, що кожен віковий підрозділ цієї групи населення має свої характерні риси: вікові стереотипи, уявлення про ролі та обов'язки на відповідних етапах життя, ступінь узгодженості між потребами та можливостями тощо» [19].

Загальні права людей похилого віку сформульовано в Міжнародній декларації прав людини, Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини, Деклараціях ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ. Було прийнято законодавчі акти про людей похилого віку і в Україні. Особливого значення для визначення прав і обов'язків людей похилого віку, відповідальності держави, лаг дійних організацій, приватних осіб мають закони «Про статус

ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991) та інші.

Міжнародні документи, такі як Міжнародна декларація прав людини та Європейська Конвенція, а також українське законодавство, забезпечують правовий захист і соціальну підтримку людей похилого віку. Це підкреслює обов'язок держави та суспільства у створенні умов для збереження їхніх прав і забезпечення гідного життя. Урахування фізіологічних, соціальних та економічних особливостей літніх людей є необхідним для розробки ефективної соціальної політики та програм підтримки, що сприятимуть їхній адаптації та соціальній інтеграції.

1.2 Правові основи соціальної роботи з людьми похилого віку

Сучасна соціальна робота, що ґрунтується на принципах гуманізму та індивідуального підходу, вимагає від фахівців не лише забезпечення соціально-економічного захисту людей похилого віку через надання матеріальної або натуральної допомоги. Важливим аспектом є також усвідомлення значення культурного та духовного розвитку цієї категорії населення. У зрілому віці особливо гостро постає проблема самореалізації та адаптації до змін у соціальних ролях, що підкреслює необхідність комплексного підходу в роботі з людьми похилого віку [46].

«Водночас традиційні підходи до соціальної роботи з цією групою осіб у багатьох випадках виявляються застарілими та недостатньо адаптованими до сучасних умов. Це зумовлює потребу у впровадженні інноваційних методів, які враховують як матеріальні, так і духовні потреби людей похилого віку, сприяючи їхній гармонійній інтеграції в суспільство та забезпеченню гідного рівня життя» [46].

«У 1990 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про проголошення 1 жовтня Міжнародним днем людей похилого віку. Згодом, 16 грудня 1991 року, була прийнята декларація «Принципи Організації

Об'єднаних Націй стосовно літніх людей», основною метою якої визначено забезпечення повноцінного та гідного життя осіб похилого віку» [46].

16 жовтня 1992 року була ухвалена «Декларація з проблем старіння», у якій окреслено базові стандарти гідного життя літніх людей. Документ містить рекомендації щодо інтеграції відповідних норм у національне законодавство країн та створення сприятливих умов для її реалізації. Основні принципи декларації, наведено в таблиці:

Таблиця 1.3

Принципи «Декларації з проблем старіння»

Принцип	Зміст
Незалежність	Забезпечення доходів, які гарантують доступ до житла, харчування, медичного обслуговування та інших базових проблем
Участь	Створення можливостей для активної участі у суспільному та культурному житті
Догляд	Надання різноманітних форм допомоги, включаючи догляд у родині, громаді або спеціалізованих установах з дотриманням поваги до гідності, переконань і потреб
Реалізація потенціалу	Створення умов для розвитку внутрішнього потенціалу літніх людей
Гідність	Забезпечення можливостей жити без проявів фізичного чи психологічного насильства, дискримінації чи інших форм утисків

Джерело: [46].

Визначенні принципи в «Декларації з проблем старіння», окреслюють основні положення забезпечення гідного життя літніх людей. «Вони спрямовані на створення умов для незалежності, активної участі у суспільному житті, надання якісного догляду, реалізації внутрішнього

потенціалу та дотримання людської гідності. Ці принципи стали фундаментом для формування міжнародної політики у сфері соціального захисту людей похилого віку та їх адаптації до змін у соціальному середовищі» [17].

Загальні засади державної політики щодо осіб похилого віку визначено низкою нормативно-правових актів, зокрема Конституцією України, Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» та Законом України «Про соціальні послуги». «Відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423), на це міністерство покладено обов'язки щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту, зокрема стосовно підтримки вразливих категорій населення, до яких належать і люди похилого віку» [46].

«Соціально-правовими основами національного законодавства України є документи, створені в межах міжнародно-правового співробітництва. Серед міжнародних актів, які мають універсальний характер і є ключовими для захисту прав людини, характеризується Міжнародний білль про права людини. Цей документ включає Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, а також Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» [55]. Окрему увагу на соціальний захист осіб похилого віку звертають акти європейського рівня, зокрема Європейська соціальна хартія (1961 р.) та її переглянута редакція (1996 р.). «У статті 23 Хартії визначено, що право осіб похилого віку на соціальний захист має бути гарантоване державами-учасниками. Вони повинні самостійно або у співпраці з громадськими чи приватними організаціями реалізовувати або підтримувати відповідні заходи, спрямовані на забезпечення активної участі осіб похилого віку в житті суспільства, надання достатніх ресурсів, які гарантують гідний рівень життя та можливість брати участь у суспільному, соціальному та культурному

житті. житті, а також інформування про доступні послуги, програми та можливості їх використання» [23]. Додатковою підтримкою, використовуйте це гарантування права на вибір способу життя та підтримання незалежності осіб похилого віку шляхом забезпечення житлових умов, адаптованих до їхніх потреб і стану здоров'я, або допомоги у реконструкції існуючого житла, а також надання необхідної медичної допомоги та послуг, пов'язаних із їхнім станом здоров'я [33].

«Для осіб похилого віку, які проживають у спеціалізованих установах, Хартія забезпечує захист їхніх прав через забезпечення належної підтримки, що враховує їхні індивідуальні потреби та забезпечує якість життя, а також забезпечує право на участь у прийнятих рішеннях щодо умов проживання у відповідних закладах» [23]. Таким чином, «міжнародні правові акти формують правову основу для розробки й удосконалення національного законодавства, спрямованого на створення сприятливих умов для гідного життя людей похилого віку, захист їхніх прав і забезпечення соціальної інтеграції» [34].

В Україні існує низка законодавчих актів, які визначають специфіку соціальної роботи, соціального захисту та соціального забезпечення громадян похилого віку. Одним із ключових нормативних документів є Закон України «Про засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні». «У цьому законі термін «громадяни похилого віку» охоплює осіб, які досягли пенсійного віку, визначеного статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також тих, кому залишилося не більше півтора року до цього віку» [34].

«Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721-ХІІ встановлює базові принципи державної політики щодо соціального захисту ветеранів праці та осіб похилого віку. Цей нормативний акт спрямований на сприяння формуванню в суспільстві гуманного і

шанобливого ставлення до зазначених категорій громадян, а також на забезпечення умов для їх активного та повноцінного довголіття» [28].

Документ гарантує ветеранам праці та громадянам похилого віку рівність можливостей у різних сферах суспільного життя – економічній, соціальній та політичній, а також створення сприятливих умов для забезпечення належного рівня життя.

Закон забезпечує громадянам похилого віку такі права:

- право на працю та професійну переорієнтацію;
- можливість перепідготовки;
- матеріальне та пенсійне забезпечення;
- отримання державної соціальної допомоги;
- достроковий вихід на пенсію за віком;
- допомогу у разі тимчасової непрацездатності або необхідності санаторно-курортного лікування;
- державну соціальну допомогу на догляд самотнім громадянам похилого віку;
- допомогу особам, які здійснюють догляд за самотніми літніми людьми;
- забезпечення житловими приміщеннями, а також право на наближення місця проживання до рідних та близьких чи обміну зайвої житлової площі на меншу;
- сприяння активному довголіттю та надання соціальних послуг [28].

«Кабінет Міністрів України, місцеві органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування зобов'язані розробляти й реалізовувати державні галузеві та регіональні програми, спрямовані на посилення соціального захисту громадян похилого віку» [27].

«Громадяни похилого віку наділені всіма соціально-економічними та особистими правами, гарантованими Конституцією України, а також іншими законодавчими актами держави. Заборона дискримінації у сферах праці, охорони здоров'я, соціального забезпечення, житлових умов та інших соціальних сферах є єдиною з ключових гарантій для цієї категорії

населення. Відповідальність за порушення цих прав несуть посадові особи згідно з чинним законодавством.» (Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 19.11.2024).)

«Рівень гарантій прав громадян похилого віку у всіх аспектах суспільного життя законодавством України. Разом із тим, місцеві органи влади, підприємства, установи та організації мають можливість запроваджувати додаткові заходи соціального захисту за рахунок власних ресурсів чи благодійних внесків» [27].

«Стаття 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначає умови призначення пенсії за віком. Зокрема, право на пенсію надається особам після досягнення 60-річного віку за наявності мінімального страхового стажу, який поступово збільшується:

- до 31 грудня 2017 року — не менше 15 років;
- з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року — не менше 29 років;
- з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року — не менше 30 років;
- з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року — не менше 31 року;
- з кожним наступним роком вимога до страхового стажу зростає на один рік, і починаючи з 1 січня 2028 року, становить не менше 35 років» [27].

Жінкам 1961 року народження і старшим пенсійний вік поступово підвищується, залежно від року їх народження:

- 58 років 6 місяців — для тих, хто народився з 1 жовтня 1959 року по 31 березня 1960 року;
- 59 років — для народжених з 1 квітня 1960 року по 30 вересня 1960 року;
- 59 років 6 місяців — для народжених з 1 жовтня 1960 року по 31 березня 1961 року;

- 60 років — для народжених з 1 квітня 1961 року по 31 грудня 1961 року [27].

У випадку відсутності достатнього страхового стажу, особи після досягнення 63 років можуть отримати пенсію за віком, якщо їх страховий стаж становить:

- до 31 грудня 2018 року — від 15 до 25 років;
- з кожним наступним роком мінімальний стаж зростає на один рік, і з 1 січня 2028 року становитиме від 25 до 35 років [27].

Для осіб, які досягли 65 років, але мають недостатній страховий стаж, вимоги також зростають поступово. Мінімальний страховий стаж для таких осіб:

- до 31 грудня 2019 року — від 15 до 16 років;
- щороку вимога до стажу зростає на один рік, і з 1 січня 2028 року становить від 15 до 25 років [27].

Українське законодавство має на меті поступове підвищення вимог до страхового стажу, що є важливим кроком у зміцненні соціальної стабільності в державі. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити гідний рівень життя для громадян похилого віку, а й створити умови для надійного функціонування пенсійної системи. Встановлення вищих вимог до страхового стажу стимулює людей працездатного віку активно брати участь у системі соціального страхування, регулярно сплачуючи внески до пенсійного фонду. Це, у свою чергу, сприяє накопиченню необхідних ресурсів для виплати пенсій і мінімізує ризики дефіциту коштів у майбутньому.

Поступове впровадження змін у вимогах до страхового стажу дозволяє громадянам адаптуватися до нових умов. Вона дає змогу уникнути різких соціальних потрясінь і створює відчуття передбачуваності у пенсійній системі. Це важливо, оскільки для багатьох людей пенсія є основним джерелом доходу, від якого залежить їхній добробут. Таким чином, підвищення вимог до страхового стажу стає інструментом не лише

економічної стабільності, але й соціальної справедливості, оскільки кожен громадянин отримує пенсію, розмір якої відповідає його трудовим внескам.

«Окрім права на працю, громадяни похилого віку мають законодавчо гарантоване право на матеріальне забезпечення. Це право реалізується через виплату пенсій, соціальної допомоги як у грошовій, так і в натуральній формах, а також через надання соціальних послуг. Так Закон України «Про соціальні послуги» забезпечує гарантії соціального забезпечення для осіб похилого віку, надаючи їм право отримувати соціальні послуги. Ці послуги включають юридичну, економічну, психологічну, педагогічну, медичну та реабілітаційну допомогу, спрямовану на підвищення якості життєдіяльності, сприяння соціальній адаптації та інтеграції в суспільство» [46].

Такі послуги можуть включати соціально-побутові, психологічні, соціально-медичні та інші форми допомоги. Соціальні послуги надаються як у стаціонарних установах – будинки-інтернати, територіальні центри соціального обслуговування, пансіонати, та і за місцем проживання осіб похилого віку. Урядом України було затверджено механізми виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Це рішення сприяє розширенню доступу громадян до допомоги безпосередню за місцем проживання.

«Основними формами надання соціальних послуг, визначеними законом, є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Матеріальна допомога може надаватися як у грошовій, так і в натуральній формах, що забезпечує індивідуальний підхід до потреб літніх осіб» [46].

«Однією з ключових напрямів реформування пенсійної системи в Україні стало поступове підвищення мінімального страхового стажу, необхідного для виходу на пенсію за віком» [56]. Ця зміна, що розпочалася ще в попередні роки, після 2022 року набула нової динаміки та актуальності в умовах економічної кризи та демографічних викликів. Збільшення мінімального стажу спрямоване на забезпечення стабільності пенсійного

фонду та створення умов для збалансованої системи пенсійного забезпечення.

«У 2023 році мінімальний страховий стаж становив 30 років, а у 2024 році — вже 31 рік. До 2028 року цей показник поступово зростатиме до 35 років, що є однією з найважливіших умов для виходу на пенсію за віком» [32]. Таке підвищення відображає загальноєвропейські тенденції, де тривалий страховий стаж розглядається як ключовий фактор забезпечення пенсійної стабільності.

«Основна мета цього кроку – збалансування доходів і видатків пенсійного фонду. У сучасних умовах, коли демографічна ситуація в Україні характеризується старінням населення, кількість працюючих осіб, які сплачують внески до пенсійного фонду, зменшується, тоді як кількість пенсіонерів зростає. Підвищення мінімального стажу стимулює громадян працювати довше та брати активну участь у системі соціального страхування. Це дозволяє акумулювати більше коштів у пенсійному фонді, що, своєю чергою, сприяє своєчасним та повним виплатам пенсій» [32].

«У січні 2018 року Уряд України затвердив Стратегію державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. Її ухвалення було зумовлене тим, що Україна входила до тридцяти найстаріших країн світу за часткою осіб віком від 60 років. У 2015 році ця частка становила 21,8% від загальної чисельності населення, а частка людей віком 65 років і старше досягала 15,5%. За прогнозами, до 2025 року частка осіб віком понад 60 років зросте до 25%, а віком 65 років і старше — до 18,4%. До 2030 року ці показники становитимуть понад 26% і понад 20% відповідно» [32]. «Демографічне старіння створює нові виклики, пов'язані зі змінами соціально-демографічних умов і наслідками прискореного старіння, серед яких скорочення чисельності працездатного населення, збільшення демографічного та економічного навантаження на працюючих, зростання попиту на соціальні й медичні послуги для літніх людей. Ці процеси суттєво впливатимуть на публічні фінанси, ринок праці, системи охорони здоров'я,

соціального захисту, а також на потреби в освітніх, транспортних і житлово-комунальних послугах» [32].

«Основною метою Стратегії є досягнення Цілей сталого розвитку, адаптованих до українських реалій, створення умов для активного та здорового довголіття, а також адаптація суспільних інститутів до демографічних змін і формування суспільства рівних можливостей. Серед ключових завдань – поліпшення умов для самореалізації літніх людей і їх участі в розвитку суспільства, забезпечення їхнього здоров'я та добробуту, створення середовища, яке сприятиме активному життю, і розробка ефективної системи захисту їхніх прав» [32]. «Для реалізації Стратегії планувалося популяризувати взаємну відповідальність поколінь, формувати позитивне ставлення до старості, проводити просвітницьку роботу про виклики й можливості, пов'язані зі старінням населення. Передбачалося забезпечення доступності соціальних послуг та інфраструктури, особливо в сільських районах, розвиток інноваційних послуг, що дозволять літнім людям залишатися в громадах і уникати передчасного переїзду до закладів догляду. Планувалося створення стандартів соціальних послуг для літніх людей, включаючи тих, хто має психічні захворювання, із забезпеченням їх реалізації за місцем проживання» [32].

«Стратегія передбачала залучення волонтерів і громадськості до створення центрів дозвілля, організації груп підтримки та навчання активного довголіття, а також сприяння участі благодійних і громадських організацій у догляді за літніми людьми. Увага приділялася покращенню транспортного обслуговування, реалізації проектів соціального житла для літніх людей, заохоченню соціальної відповідальності бізнесу, підвищенню доступності освітніх і медичних послуг у віддалених регіонах» [32]. Також важливим було запобігання дискримінації за віком, статтю, інвалідністю чи соціальним походженням, розробка механізмів для її подолання, сприяння міжпоколінній солідарності та визнання внеску літніх людей у розвиток

суспільства. Реалізація Стратегії спрямована на покращення умов життя літніх людей і адаптацію суспільства до нових демографічних реалій.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році, Україна суттєво модернізувала систему соціального захисту для людей похилого віку, враховуючи виклики, пов'язані з війною, економічною нестабільністю та демографічними змінами. Основними напрямками змін стали підвищення вимог до страхового стажу, розширення спектра соціальних послуг, впровадження міжнародних стандартів та інноваційних методів соціальної роботи.

Міністерством соціальної політики України у співпраці з іншими державними органами, науковими установами та міжнародними організаціями було розроблено проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. Його створення зумовлене необхідністю реагувати на демографічну кризу, що посилилася через війну, масову еміграцію, зменшення народжуваності та загальне погіршення демографічної ситуації в країні.

«Проект Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року спрямований на вирішення критичних викликів, що виникли через демографічну кризу, яка поглибилась через військові дії, економічну нестабільність, старіння населення та масову міграцію. Документ визначає основні проблеми, напрями та заходи, необхідні для забезпечення відтворення населення і створення сприятливих умов для його зростання» [56].

«Україна зіштовхується зі значними демографічними викликами. Чисельність населення суттєво скоротилася – з 42 мільйонів у 2022 році до 36,3 мільйона у 2023 році, і в разі збереження нинішніх тенденцій може впасти до 28,9 мільйона до 2041 року. Причини цього включають надзвичайно низький рівень народжуваності (коефіцієнт становить 1,0), високу смертність, значну зовнішню міграцію (понад 6 мільйонів осіб), а також масові внутрішні переміщення (близько 5,5–6,5 мільйонів осіб).

Особливо важкою є ситуація з передчасною смертністю серед чоловіків, яка значно скорочує середню тривалість життя (57,3 роки для чоловіків і 70,9 для жінок у 2023 році). Війна ускладнила доступ до медичних послуг, зруйнувала інфраструктуру та призвела до збільшення кількості осіб з інвалідністю.» [56].

Особлива увага приділяється питанню старіння населення, що стало однією з ключових проблем. Частка осіб віком понад 60 років вже перевищує 24,8 %, а до 2035 року кожен п'ятий українець буде у віці понад 65 років. Це створює серйозні виклики для пенсійної системи, системи охорони здоров'я та соціальних послуг. Літні люди в Україні стикаються з обмеженим доступом до якісної медицини, особливо у сільській місцевості, і це ускладнюється руйнуванням медичних закладів (пошкоджено 1427 і зруйновано 189). Значна кількість установ для літніх людей також була знищена, що погіршує доступ до геріатричної допомоги та реабілітаційних послуг. Багато людей похилого віку залишилися без підтримки через втрату рідних під час війни, що призводить до самотності, психологічних проблем і соціальної ізоляції [56].

Для поліпшення ситуації людей похилого віку проєкт Стратегії передбачає:

- розширення профілактичних програм для зменшення ризику захворювань, популяризація здорового способу життя серед усіх вікових груп, особливо з акцентом на фізичну активність літніх людей, що сприятиме їхньому активному довголіттю.
- створення ефективної системи догляду, яка включає доступ до геріатричних послуг і комплексну соціальну підтримку.
- модернізація пенсійної системи з метою зміцнення її фінансової спроможності та забезпечення належного рівня пенсійного забезпечення.
- заохочення людей передпенсійного та пенсійного віку до продовження трудової діяльності, усунення вікових стереотипів на ринку праці.

- розширення можливостей працевлаштування для осіб похилого віку, впровадження гнучких графіків роботи.
- створення програм навчання протягом життя, включаючи оволодіння сучасними технологіями, комунікаційними інструментами та цифровими навичками.
- розвиток інфраструктури та заходів для підтримки активного дозвілля, спорту, волонтерства, наставництва та інших видів соціальної активності для літніх людей.
- популяризація принципів міжпоколіннєвої взаємної відповідальності, формування культури поваги до літніх людей, визнання їхнього внеску в розвиток суспільства.
- забезпечення участі осіб похилого віку у прийнятті рішень, що стосуються їхніх інтересів, та розширення можливостей для взаємодії різних поколінь.
- забезпечення інклюзивного доступу літніх людей до об'єктів соціальної інфраструктури, особливо у сільській місцевості.
- розроблення стандартів інклюзивності для житлової та транспортної інфраструктури із внесенням відповідних змін до Містобудівного кодексу України [56].

Основні напрями стратегії включають заходи для підвищення народжуваності, зменшення передчасної смерті та стимулювання повернення мігрантів. «Для забезпечення зростання населення важливо створити сприятливі умови для сімей з дітьми, розширити доступ до якісної освіти та медичних послуг, а також розвивати інфраструктуру. Особливу увагу приділено залученню української діаспори і створенню програм для повернення мігрантів, включаючи фінансові стимули та культурно-гуманітарну інтеграцію» [56].

Люди похилого віку залишаються однією з найбільш вразливих категорій, і для їх підтримки потрібен комплексний підхід, який включає розширення доступу до медицини, відновлення геріатричної інфраструктури,

створення безбар'єрного середовища та посилення соціальної допомоги. Це має вирішальне значення для подолання демографічної кризи, зміцнення соціальної єдності та забезпечення стабільного розвитку України в довгостроковій перспективі.

У сфері соціальних послуг значна увага також приділяється забезпеченню індивідуального підходу до потреб літніх людей. Законодавство передбачає надання широкого спектра послуг, включаючи медичну, психологічну, реабілітаційну, юридичну допомогу. Послуги можуть надаватися як у стаціонарних установах (будинки-інтернати, пансіонати), так і за місцем проживання громадян похилого віку. Окремо впроваджено механізми компенсації фізичним особам, які здійснюють догляд за літніми людьми вдома. Це рішення дозволяє розширити доступ до необхідної допомоги для найбільш вразливих категорій населення, зберігаючи її соціальну інтеграцію.

Україна також продовжує імплементацію міжнародних стандартів у сфері соціального захисту людей похилого віку. Зокрема, основні принципи Європейської соціальної хартії, такі як забезпечення незалежності, активної участі у суспільному житті, гідності та доступу до якісного догляду, інтегруються у національну політику. Важливим є виконання положень Декларації ООН «Принципи щодо літніх людей», яка акцентує увагу на забезпеченні базових потреб літніх людей, зокрема доступу до житла, харчування та медичної допомоги, а також створенні умов для соціальної активності й розвитку внутрішнього потенціалу.

Отже, аналізуючи вищесказане можна зробити висновок що правові основи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні ґрунтуються на міжнародних стандартах та національному законодавстві, спрямованому на забезпечення гідного рівня життя, соціального захисту й активної участі літніх осіб у суспільному житті. Визначення проблем старіння, посилене демографічними викликами та соціально-економічними умовами, зумовило необхідність комплексного підходу до вирішення питань самореалізації,

соціально адаптації та інтеграції цієї категорії населення. Ухваленні закони та державні програми забезпечують доступ до пенсій, соціальної допомоги, медичних і реабілітаційних послуг, а також створюють умови для навчання та працевлаштування.

Важливою складовою є поступова модернізація пенсійної системи та підвищення вимог до страхового стажу для зміцнення стабільності пенсійного фонду. Особлива увага приділяється створенню інфраструктури, яка сприяє активному довголіттю, боротьбі з віковою дискримінацією та забезпеченню індивідуального підходу до потреб літніх людей. Впроваджуються міжнародні стандарти, такі як принципи Європейської соціальної хартії та Декларації ООН, що дозволяє інтегрувати сучасні підходи в Українське законодавство. Таким чином, розвиток системи соціального захисту людей похилого віку в Україні сприяє їх соціальній інтеграції, адаптації до демографічних змін і забезпеченню гідних умов життя, що відповідають принципам гуманізму поваги до гідності та рівності можливостей.

1.3 Сутність та специфіка роботи соціальних працівників з людьми похилого віку

Соціальна робота являє собою багатогранну професійну діяльність, спрямовану на сприяння соціалізації, інтеграції окремих осіб та груп у суспільство. Вона також орієнтована на покращення взаємин між людьми та їхнім оточенням, а також на стимулювання їхніх здібностей до ефективного виконання життєвих функцій.

«Соціальна робота з людьми похилого віку є однією зі спеціалізацій цієї діяльності. Вона охоплює широкий спектр завдань, таких як соціальна терапія, забезпечення догляду, соціального захисту, підтримки та допомоги літнім людям. Особливий акцент робиться на заходах соціальної реабілітації,

залученні літніх людей до активної суспільно корисної діяльності, організації їх дозвілля, а також стимулюванні соціальної активності» [44].

Під поняттям соціальної роботи з людьми похилого віку мається на увазі професійна діяльність, здійснювана кваліфікованими фахівцями. Вона спрямована на індивідуальну допомогу літній людині, її родині чи групам осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах [44]. Така допомога може включати інформування, консультування, діагностику, натуральну та фінансову підтримку, догляд за хворими та самотніми, педагогічну та психологічну підтримку. Крім того, соціальна робота сприяє залученню літніх людей до активної участі у вирішенні власних проблем, підтримуючи їх у цьому процесі.

«Основною метою соціальної роботи з людьми похилого віку є відновлення їхньої здатності до повноцінного функціонування в суспільстві. Це передбачає створення умов, які сприятимуть не лише фізичному виживанню, а й соціальній активності, забезпеченню соціального здоров'я» [44].

До ключових завдань соціальної роботи з літніми людьми належать:

- забезпечення сприятливих умов для життя літніх громадян;
- вдосконалення системи соціального обслуговування цієї категорії населення;
- надання всебічної підтримки, яка враховує їхні потреби;
- стимулювання особистісного та групового потенціалу літніх людей, залучення їх до різних сфер життя суспільства;
- забезпечення доступності соціальних послуг, культурних цінностей та інших благ для громадян похилого віку;
- гарантування дотримання їхніх прав і свобод [44].

«У центрі соціальної роботи з людьми похилого віку, незалежно від багаторівневої структури суспільства та існуючої ієрархії цінностей особистості, повинні бути визначені основні норми, що регламентують взаємовідносини між державою, суспільством і літніми людьми. До таких

норм належать положення, які регулюють діяльність суспільства стосовно людей похилого віку, визначають обов'язки держави та громадян перед цією категорією населення, а також права й обов'язки самих літніх людей у відношенні до держави, суспільства та самих себе» [44]. Важливу роль відіграють норми, що виступають ідеалами життєдіяльності старшого покоління та забезпечують корекцію взаємовідносин людини і суспільства на різних рівнях: соціальному, міжособистісному та особистісному.

Узагальнюючи практичний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку, можна виділити специфічні технології, що застосовуються для ефективного розв'язання проблем цієї категорії населення. «Під технологіями соціальної роботи розуміють систему прийомів і методів, які використовуються соціальними службами, установами соціального обслуговування, громадськими організаціями, соціальними працівниками та волонтерами» [53]. «Метою цих технологій є досягнення поставлених завдань, вирішення соціальних проблем і забезпечення ефективності надання соціальної допомоги. У сфері соціальної роботи з літніми людьми виділяються загальні та спеціальні технології» [53].

Загальні технології включають заходи, що сприяють загальному поліпшенню умов життя клієнтів і орієнтовані на покращення їх соціального благополуччя. Соціальна діагностика є основним інструментом для збору необхідної інформації про особу, що дозволяє визначити соціальний діагноз і на основі цього розробити індивідуальну програму допомоги. Соціальна терапія передбачає допомогу в розвитку особистості, подоланні негативних впливів та усуненні бар'єрів, що заважають нормальному функціонуванню особи, що сприяє покращенню її соціального здоров'я. Соціальне консультування забезпечує клієнтів інформацією про доступні варіанти допомоги, що дозволяє вибрати найбільш ефективні стратегії для вирішення їхніх проблем. Соціальна адаптація допомагає особі похилого віку активно пристосовуватися до змін в соціальному середовищі, що виникають у зв'язку з віковими змінами. Соціальна підтримка направлена на компенсацію

ресурсів, які були втрачені особою чи соціальною групою через певні життєві труднощі [53].

Спеціальні технології соціальної роботи зосереджені на вирішенні конкретних проблем і мають більш вузьку спрямованість. Соціальне піклування полягає в задоволенні базових потреб та захисті прав осіб похилого віку, які через фізичну неспроможність або недієздатність не можуть самостійно забезпечити себе. Ця діяльність здійснюється відповідно до державного законодавства. «Соціальний патронаж передбачає надання допомоги людям похилого віку, які опинилися в складних життєвих ситуаціях і не здатні самостійно їх подолати. Така допомога надається на довготривалій основі, до вирішення проблеми. Соціальне обслуговування включає надання різноманітних послуг на дому або у спеціалізованих установах для покращення умов життя літніх осіб. Соціальне представництво зосереджене на захисті прав та інтересів осіб похилого віку в організаціях та установах, що здійснюють соціальний захист» [53].

Для глибшого розуміння та порівняння наведено таблицю технологій соціальної роботи з людьми похилого віку:

Таблиця 1.4

Таблиця технологій соціальної роботи з людьми похилого віку

Тип технології	Назва технології	Основний зміст	Мета	Форма реалізації
Загальні технології	Соціальна діагностика	Збір інформації про клієнта для встановлення соціального діагнозу та розробки програми допомоги	Виявлення потреб і проблем клієнта, визначення оптимального шляху допомоги	Оцінка аналізу стану клієнта, аналіз життєвих умов
	Соціальна терапія	Усунення негативних впливів і розвиток	Підтримка психологічної стабільності, сприяння	Психотерапія, емоційна підтримка

		особистості для поліпшення соціального здоров'я клієнта	активному життю	
	Соціальне консультування	Надання інформації про варіанти допомоги та вибір клієнтом оптимального рішення	Підвищення обізнаності клієнта, сприяння самостійному вирішенню проблем	Індивідуальні консультації, інформаційні сесії
	Соціальна адаптація	Пристосування клієнта до нових соціальних умов життєдіяльності	Зменшення стресу від змін, інтеграція клієнта у нове середовище	Підтримка у зміні життєвих обставин
	Соціальна підтримка	Компенсація витрачених ресурсів клієнта для подолання проблем	Забезпечення базових потреб клієнта, покращення умов життя	Надання матеріальної, емоційної допомоги
Спеціальні технології	Соціальне піклування	Допомога у задоволенні потреб та захист прав осіб похилого віку, які неспроможні це зробити самі	Забезпечення базових потреб і соціального захисту	Юридична, матеріальна та емоційна підтримка
	Соціальний патронаж	Допомога в організації життєдіяльності клієнтів у складній ситуації на тривалий термін	Стабілізація життєвої ситуації, повернення до самостійності	Довготривала індивідуальна підтримка
	Соціальне обслуговування	Надання комплексу	Забезпечення комфортних	Догляд вдома, послуги в

	ння	послугу домашніх умовах або спеціалізованих закладах	умов життя, допомога у повсякденних справах	установах
	Соціальне представництво	Захист прав та інтересів осіб похилого віку у взаємодії з організаціями та установами	Відстоювання законних прав клієнта, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг	Представництво у державних і громадських установах

Розроблено автором на основі джерел

Наведена таблиця надає інформацію щодо застосування загальних та спеціальних технологій соціальної роботи з людьми похилого віку, що сприяє комплексному підходу до надання допомоги. Визначення конкретного типу технології залежить від індивідуальних потреб клієнтів, що дозволяє соціальним працівникам ефективно адаптувати допомогу, спрямовану на полегшення повсякденного життя літніх людей і вирішення їхніх соціальних проблем. Порівняння цих технологій є важливим етапом для забезпечення належної підтримки та адаптації осіб старшого віку до змін у соціальному середовищі.

«Соціальна робота з людьми похилого віку реалізується через діяльність соціальних інституцій, які об'єднують різнопрофільні установи, спрямовані на створення сприятливих умов для життя літніх людей. Ці установи покликані відновлювати порушені соціально-економічні, політичні, медико-екологічні, правові та психолого-педагогічні аспекти, які забезпечують сучасний рівень розвитку, виживання та повну самореалізацію людей похилого віку» [44]. Отже, соціальні інституції виступають ключовими елементами у забезпеченні підтримки та гармонізації життя старшого покоління у відповідності до їхніх потреб та прав.

Соціальна допомога охоплює забезпечення літніх людей у грошовій або натуральній формі, надання послуг або пільг, що відповідають

соціальним гарантіям, встановленим державним законодавством. Ця допомога спрямована на забезпечення мінімальних стандартів соціального захисту, які гарантують задоволення базових потреб громадян похилого віку [44].

Соціальна реабілітація є системою заходів, орієнтованих на відновлення втрачених або порушених суспільних зв'язків та відносин літньої людини. Вона спрямована на поліпшення стану здоров'я, реінтеграцію в суспільство, підтримку здатності до праці або забезпечення незалежного існування. Реабілітація також передбачає адаптацію до змін соціального статусу або фізичного стану, допомагаючи особі зберегти максимальну автономію.

«Соціальна профілактика займається попередженням виникнення та розвитку негативних соціальних явищ і проблем, які можуть вплинути на життя людей похилого віку. Ця діяльність включає виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, що спричиняють відхилення у соціальному розвитку, поведінці, стані здоров'я або в умовах життєдіяльності. Соціальна профілактика також спрямована на зниження ризику загострення проблем, що можуть ускладнити процес старіння або вплинути на якість життя» [44].

Соціальне обслуговування передбачає надання комплексу соціальних послуг, спрямованих на задоволення потреб літніх людей. Ці послуги можуть надаватися як у домашніх умовах, так і в спеціалізованих установах. Соціальне обслуговування включає в себе як соціально-побутову підтримку, що сприяє комфортному життю, так і морально-психологічну допомогу, яка забезпечує емоційний комфорт і підтримує психологічний стан людини.

За Законом України «Про соціальні послуги», «соціальне обслуговування – це діяльність, спрямована на зменшення негативних наслідків складних життєвих обставин для особи чи сім'ї, забезпечення підтримки їхньої життєдіяльності, збереження соціального статусу та сприяння інтеграції в громаду» [29].

Соціальне обслуговування охоплює систему соціальних заходів, спрямованих на забезпечення підтримки, сприяння та надання комплексу послуг, які пропонуються соціальними установами для окремих осіб або груп населення у тому числі людей похилого віку. «Метою цих заходів є подолання або пом'якшення життєвих труднощів, збереження соціального статусу осіб та сприяння їхній повноцінній життєдіяльності. Соціальне обслуговування людей похилого віку включає широкий спектр соціальних послуг, що можуть надаватися як у домашніх умовах, так і у спеціалізованих державних установах та закладах, які перебувають у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування» [12].

Відповідно до чинного законодавства, особи літнього віку мають право на отримання широкого спектру послуг у рамках системи соціального обслуговування, зокрема:

- соціально-побутові послуги, що передбачають забезпечення продуктами харчування, предметами першої необхідності, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, організацію соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставку медикаментів, ремонт одягу та взуття, надання перукарських послуг тощо;
- психологічні послуги, які включають консультації щодо покращення психічного здоров'я та гармонізації взаємовідносин із соціальним середовищем, а також застосування психодіагностики для проведення психологічної корекції або реабілітації;
- соціально-економічні послуги, спрямовані на задоволення матеріальних потреб осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Ці послуги можуть надаватися у вигляді натуральної або грошової допомоги, а також одноразових компенсацій;
- соціально-медичні послуги, що забезпечують підтримку та покращення стану здоров'я. Вони охоплюють соціально-медичну реабілітацію, організацію лікувально-оздоровчих заходів, забезпечення

- медикаментами, медичною технікою, консультування, а також сприяння в отриманні кваліфікованої медичної допомоги;
- інформаційні послуги, орієнтовані на надання необхідної інформації для подолання складних життєвих ситуацій, поширення просвітницьких та культурно-освітніх знань, формування відповідних уявлень і ставлень суспільства до актуальних соціальних проблем;
 - юридичні послуги, що охоплюють консультування щодо законодавства, захист прав та інтересів, оформлення правових документів, а також реалізацію правових заходів для протидії протиправним діям стосовно цієї особи;
 - послуги з працевлаштування, які включають пошук роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальний супровід особи після її працевлаштування [46].

В Україні сучасна система соціального обслуговування осіб літнього віку базується на трьох основних моделях: стаціонарній, напівстаціонарній та нестаціонарній [10, с. 174].

Стаціонарна модель передбачає надання соціальних послуг у спеціалізованих закладах, таких як будинки-інтернати, пансіонати, гериатричні пансіонати для ветеранів праці, осіб з інвалідністю, ветеранів Другої світової війни, самотніх літніх людей та представників певних професійних категорій. У межах цієї моделі надаються матеріально-побутові послуги, організовується харчування, побут і дозвілля, здійснюється соціально-медична та соціально-гігієнічна підтримка. Також забезпечується освітня, юридична допомога та організація ритуальних послуг [10, с. 174].

Напівстаціонарна модель зосереджена на обслуговуванні літніх людей в установах денного та нічного перебування, реабілітаційних центрах, медико-соціальних установах і центрах соціального обслуговування. Основними послугами в таких закладах є соціально-побутова підтримка, психологічна допомога, соціально-педагогічні, медичні, економічні,

юридичні та інформаційні послуги, спрямовані на забезпечення основних потреб осіб похилого віку [10, с. 174].

Нестационарна модель соціального обслуговування передбачає надання допомоги за місцем проживання, термінове соціальне обслуговування, а також соціально-консультативну та психологічну підтримку. До базових послуг, що реалізуються за цією моделлю, належать доставка харчових продуктів, ліків та інших товарів першої необхідності, сприяння у наданні медичної допомоги та супровід до медичних закладів, забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов проживання, юридична допомога, організація ритуальних послуг і виконання інших соціально-побутових завдань. [10, с. 175]. Крім того, ця модель включає допомогу в оформленні документів та сприяння в розміщенні літніх осіб у стаціонарних закладах соціального обслуговування.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році, система соціального обслуговування зазнала значних змін, які тривають і на 2024 рік. Війна створила масштабні виклики у забезпеченні соціальних послуг, особливо через значне переміщення населення, зростання бідності та зростання попиту на допомогу вразливим категоріям населення. Станом на 2024 рік спостерігаються наступні зміни та особливості у соціальному забезпеченні людей похилого віку:

- «розширення мережі соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Люди похилого віку, які змушені були залишити свої домівки, отримали доступ до додаткових послуг, таких як тимчасове житло, гаряче харчування, доставка медикаментів та соціальний супровід» [26]. Ці послуги надаються як державними установами, так і волонтерськими організаціями;
- «для спрощення доступу до соціальної допомоги запроваджено цифрові рішення, наприклад, через платформу «Дія», що дозволяє людям похилого віку реєструватися для отримання допомоги без потреби відвідувати офіси соціального захисту» [68];

- «посилення психологічної та медичної підтримки. У зв'язку зі стресами війни особлива увага приділяється психосоціальной підтримці, включаючи психологічну допомогу та реабілітацію. Люди похилого віку також отримують доступ до медичних послуг навіть у віддалених регіонах завдяки мобільним бригадам та гуманітарній допомозі» [68];
- «фокус на допомозі в громадах. Багато територіальних громад створили програми підтримки старшого населення, включаючи доставку продуктів, ліків, допомогу в домашніх справах. Волонтерство стало важливим елементом підтримки» [60];
- «інтеграція міжнародної допомоги: Міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест, та інші, активно підтримують програми допомоги літнім людям в Україні» [26]. Це включає як гуманітарну допомогу, так і фінансування медичних та соціальних послуг;
- «фінансова допомога. Державна адресна підтримка стала більш важливою через економічні труднощі. Люди похилого віку отримують грошові виплати, компенсації та інші види матеріальної допомоги» [69]. Програми орієнтовані на забезпечення базових потреб цієї вразливої категорії населення [53].

Узагальнено як змінилися підходи до соціального обслуговування літніх людей під впливом війни можна побачити в порівняльній таблиці:

Таблиця 1.5

Порівняльна таблиця змін у соціальному обслуговуванні людей похилого віку в Україні (до 2022 року та станом на 2024 рік)

Складові соціального обслуговування	До 2022 року	Станом на 2024 рік
Доступ до послуги	Послуги надавалися через стаціонарні заклади або територіальні центри соціального обслуговування	Розширено доступ до мобільності соціальних бригад, цифрових сервісів – «Дія», а також інтеграція міжнародної підтримки

Фінансування	Здійснювалося переважно через місцеві бюджети та державне фінансування	Залучення міжнародних донорів, зростання значення адресної фінансової допомоги через грошові виплати
Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО)	Потреби літніх людей ВПО були мінімальними через низький рівень переміщення	ВПО отримують житло, доставку ліків, соціальний супровід
Медична та психологічна допомога	Стандартні послуги в рамках державної медицини	Розширено підтримку: психосоціальна реабілітація, мобільні бригади для надання медичних послуг, гуманітарна допомога
Цифровізація	Цифрові рішення застосовують обмежено	Впроваджено цифрові сервіси – «Дія», для оформлення соціальних виплат і доступу до допомоги
Роль громад та волонтерів	Роль громадських ініціатив та волонтерів була меншою	Значне посилення волонтерських організацій у наданні послуг людям похилого віку
Фокус на кризових умовах	Орієнтація на звичайні соціальні потреби літніх людей	Пріоритети зміщено на допомогу в надзвичайних ситуаціях: евакуація, забезпечення життєво необхідних потреб

Розроблено автором на основі джерел [26, 60, 68, 69, 53].

Порівняння соціального обслуговування людей похилого віку до 2022 року та станом на 2024 рік показує значну трансформацію системи у відповідь на виклик війни. Від централізованого надання послуг у мирний час система перейшла до кризового реагування, орієнтованого на допомогу внутрішньо переміщеним особам, впровадження цифрових сервісів і залучення міжнародної підтримки. Оновлений підхід фокусується на адресності допомоги, розширенні мобільних та психологічних послуг, а також інтеграції громадських і волонтерських ініціатив.

Отже, аналізуючи вищесказане можна зробити висновок що соціальна робота з людьми похилого віку є важливою складовою соціальної політики, орієнтованої на підтримку однієї з найбільш вразливих категорій населення. Вона охоплює широкий спектр завдань, зокрема забезпечення соціального захисту, організацію соціально-медичного обслуговування, підтримку психологічного та емоційного стану, а також залучення літніх людей до активної участі в суспільному житті. Специфіка роботи з цією категорією населення передбачає застосування індивідуального підходу, з урахуванням вікових, фізичних та соціальних особливостей. Визначенні технології, такі як соціальна адаптація, терапія, діагностика, а також спеціальні методи соціального піклування та патронажу, дозволяють ефективно вирішувати проблеми, сприяти покращенню умов життя та інтеграції літніх осіб у суспільство. Соціальні послуги реалізуються як у стаціонарних установах, так і за місцем проживання, що забезпечує максимальну доступність та відповідність потребам клієнта. Крім того, війна в Україні зумовила значні зміни у підходах до соціальної роботи, акцентуючи увагу на кризовій підтримці, цифровізації процесів та розширенні волонтерських ініціатив. Таким чином, соціальна робота з людьми похилого віку є багатогранною діяльністю, що сприяє підвищенню їх соціального благополуччя, забезпеченню прав і свобод, а також створенню умов для гармонійного старіння.

Висновки до першого розділу

Перший розділ дослідження присвячений аналізу теоретичних засад соціальної роботи з людьми похилого віку. Проведено огляд літератури, що дозволило систематизувати підходи до визначення категорії «люди похилого віку» та розкрити їхні особливості у контексті фізіологічних, психологічних, соціальних та правових характеристик. Досліджено різні точки зору провідних науковців (І. Зверєва, А. Капська, Л. Тюптя, Е. Холостова та ін.), які окреслюють багатогранність розуміння потреб в проблем літніх людей, а також акцентують увагу на необхідності підтримки цієї категорії населення.

Узагальнено, що процес старіння супроводжується комплексними змінами, які включають погіршення фізичного здоров'я, обмеження когнітивних функцій, соціальну ізоляцію та зниження адаптаційних можливостей. Ці виклики потребують адекватного реагування як з боку держави, так і соціальних працівників, які мають забезпечувати індивідуальний підхід до кожного клієнта, враховуючи його соціальний та матеріальний стан.

Окрему увагу приділено міжнародним стандартам соціальної роботи, таким як Декларації ООН «Принципи щодо літніх людей» та положенням Європейської соціальної хартії. На її основі визначено ключові напрями підтримки літніх людей: забезпечення незалежності, участі у житті суспільства, доступу до якісного доступу та захисту гідності.

У контексті національного законодавства проаналізовано ключові нормативно-правові акти України, зокрема Закони «Про основи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» та «Про соціальні послуги». Встановлено, що держава формує політику, спрямовану на підтримку літніх людей через пенсійне забезпечення, матеріальну допомогу, доступ до медичних послуг і розвиток соціальної інфраструктури. Однак зазначено, що впровадження цих заходів потребує подальшої оптимізації, зокрема розширення доступу до соціальних послуг у віддалених регіонах,

розробки програм активного довголіття та боротьби з віковою дискримінацією.

Соціальна робота з людьми похилого віку визначена як професійна діяльність, спрямована на сприяння їхній адаптації до вікових змін, вирішення соціальних, психологічних і матеріальних проблем. Основним завданням такої роботи є підтримка фізичного здоров'я, емоційного благополуччя, інтеграції літніх людей у суспільне життя, а також захист їхніх прав. Виділено ключові принципи соціальної роботи з літніми особами: гуманізм, індивідуальний підхід, конфіденційність та інтеграція в громаду.

На основі аналізу зроблено висновок, що розвиток соціальної роботи з людьми похилого віку вимагає комплексного підходу, який враховує демографічні виклики, соціально-економічні умови та правові основи. Подальше вдосконалення цієї діяльності повинно ґрунтуватися на інтеграції міжнародних стандартів, розробці сучасних методів соціальної роботи та створенні сприятливого середовища для гідного старіння.

РОЗДІЛ II.

ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

2.1 Особливості професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку

«Професійно-практична підготовка соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку є ключовим етапом формування фахівців, які здатні ефективно відповідати на сучасні виклики соціальної сфери. Люди похилого віку є однією з найбільш вразливих категорій населення, що потребує специфічного підходу, адаптованого до їхніх фізичних, психологічних та соціальних потреб. З огляду на зазначене, значущість професійно-практичної підготовки полягає у створенні умов для формування компетентностей, необхідних для забезпечення якісної соціальної підтримки» [74].

«Робота з людьми похилого віку вимагає глибокого розуміння їхніх фізіологічних змін і стану здоров'я. З віком люди стикаються зі зниженням фізичної активності, хронічними захворюваннями та іншими віковими змінами, які можуть значно впливати на їхнє повсякденне життя» [15]. «Однією з ключових особливостей професійно-практичної підготовки є поєднання теоретичних знань із практичними навичками. Майбутні соціальні працівники вивчають основи геронтології, психології, права. Наприклад, знання фізіологічних змін в організмі літніх людей, таких як зниження рухливості, когнітивних функцій або адаптація до хронічних захворювань, допомагають їм зрозуміти проблеми своїх клієнтів» [86].

«Люди похилого віку часто стикаються з емоційною самотністю та ізоляцією, що може призводити до розвитку депресивних станів і зниження якості життя» [83]. Підготовка майбутніх соціальних працівників включає розвиток емоційної компетентності. Практичні тренінги та заняття дозволяють розвивати навички емпатії, активного слухання, стресостійкості

та управління емоціями. Такі навички необхідні для встановлення довірчих відносин із клієнтами, особливо у випадках, коли літні люди стикаються з емоційною самотністю або депресивними станами» [67]. «Сучасні реалії вимагають від соціальних працівників не лише стандартного набору професійних навичок, а й вміння працювати з клієнтами, які перебувають у стані підвищеного стресу, тривоги чи втрати. В умовах воєнного стану значна увага приділяється вивченню технік емоційної стабілізації, зокрема дихальних практик, технік релаксації та роботи з негативними емоціями» [74]. Соціальні працівники отримують навички надання психологічної першої допомоги, що може бути критично важливим у випадках, коли клієнти переживають гострий стрес або панічні атаки. Наприклад, соціальні працівники навчаються технікам емоційного відновлення клієнтів через проведення індивідуальних консультацій, групових занять та інтеграції літніх людей у соціальне життя. «В умовах воєнного стану це може включати організацію тематичних заходів, спрямованих на підтримку морального духу, таких як творчі майстерні чи літературні вечори, де клієнти можуть обговорювати переживання та отримувати підтримку. Також важливою є організація зустрічей із ровесниками, які стикаються зі схожими викликами, що сприяє створенню атмосфери взаєморозуміння» [63].

«Важливим компонентом підготовки є врахування культурних і соціальних особливостей клієнтів. Соціальні працівники вивчають традиції, звичаї та цінності своїх клієнтів, що дозволяє створювати персоналізовані програми допомоги. Наприклад, врахування релігійних уподобань, мови чи звичок у харчуванні може значно підвищити рівень довіри до соціального працівника та ефективність роботи» [43]. «Також врахування соціальних ролей, які виконували клієнти у своєму житті, дозволяє підібрати відповідні методи соціальної інтеграції» [78].

«Особливістю професійно-практичної підготовки є поєднання теоретичних знань із практичними навичками. Підготовка включає навчання основ геронтології, методів психологічної підтримки, етики та особливостей

міжособистісної комунікації з людьми похилого віку» [63]. Студенти спеціальностей 231 «Соціальна робота» повинні залучатися до практичної діяльності через стажування у геріатричних центрах, участь у волонтерських програмах та організацію тематичних заходів для літніх людей. Це буде сприяти формуванню у них таких компетентностей, як емпатія, комунікабельність та здатність вирішувати комплексні проблеми.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Україні має досить коротку історію, яка охоплює останні три десятиліття. До 1991 року професія соціального працівника в Україні фактично не існувала, оскільки функції соціальної допомоги виконували державні органи соціального забезпечення. У закладах вищої освіти не проводилася спеціалізована підготовка кадрів для таких установ. Поворотним моментом стало впровадження в 1991 році професій «соціальний працівник» і «соціальний педагог» до українського «Класифікатора професій», що зумовило необхідність внесення відповідних спеціальностей до переліку напрямів підготовки, затвердженого Міністерством освіти і науки України. також, було офіційно започатковано спеціальність «Соціальний педагог», яка на початковому етапі обмежувалася сферою освіти — як загальної, так і спеціальної [54].

Наприкінці ХХ століття виник новий напрям підготовки — «Соціальна робота», який був виокремлений з підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти. Це створено умови для присвоєння кваліфікації соціального працівника випускникам середніх спеціальних навчальних закладів. Такі спеціалісти ознайомлюються з практичною діяльністю, спрямованою на соціальну підтримку: надання соціальних послуг вдома, невідкладну допомогу, обслуговування осіб похилого віку та одиноких громадян у домашніх умовах, а також у спеціалізованих закладах. Ця трансформація професійної підготовки стала першим етапом у розвитку соціальної сфери України, сприяючи її адаптації до нових соціальних викликів [54].

Напрямок підготовки «Соціальна робота» в межах галузі «Соціологія» суттєво переосмислив підхід до визначення змісту професійної підготовки фахівців у соціальній сфері. Вимоги до освітнього змісту формуються не тільки під впливом актуальних потреб ринку праці, але й у відповідь на зростання переліку професійних функцій і компетенцій, які забезпечили сучасному соціальному працівникові. Цей підхід передбачав інтеграцію міждисциплінарних знань, розвиток практичних навичок і формування здатності до адаптації в умовах змінених соціальних реалій. Суттєвий акцент було зроблено на підготовці фахівців до виконання спектра завдань, спрямованих на широке вирішення соціальних проблем різних категорій населення [54].

Для поглибленого аналізу змісту професійної освіти названих фахівців важливо з'ясувати спочатку сутність поняття «зміст навчання» та «зміст освіти».

У дослідженні В. Поліщук окреслено «ключові складові змісту професійної підготовки соціальних працівників, підкреслюючи, що цей зміст має забезпечувати аналіз та об'єктивну оцінку сучасного соціального розвитку українського суспільства. Дослідниця наголошує на необхідності включення до змісту професійної освіти альтернативних та інноваційних варіантів розвитку сфери соціального захисту. У професійній підготовці фахівців соціальної сфери повинні бути відображені фундаментальні теорії, концепції, моделі та технології соціальної роботи» [65 с. 178].

«О. Андрусь, у свою чергу, виділяє три ключові аспекти змісту професійної підготовки фахівців: соціально-економічний, організаційно-змістовий та компетентнісний. Ці аспекти забезпечують системність підходу до формування професійної підготовки фахівців, інтегруючи теоретичні й практичні компоненти, необхідні для ефективного виконання професійних завдань у соціальній сфері» [1].

С. Харченко, досліджуючи сутність змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, «визначив ключові принципи, які

мають бути враховані під час його проєктування. Зокрема, автор виділяє такі принципи, як науковість і гуманістичність, що підкреслюють важливість базування змісту освіти на обґрунтованих теоретичних засадах і зосередження на цінності людини. Також наголошується на відповідності змісту цілям навчання, забезпеченні міжпредметності, яка сприяє інтеграції знань із різних дисциплін, та реалістичності змісту щодо навчальних можливостей майбутніх фахівців соціальної сфери. Підкреслюється необхідність тісного зв'язку змісту підготовки з теорією соціальної роботи та практичною діяльністю соціальних працівників, що забезпечує практичну значущість здобутих знань. Автор також акцентує на принципах єдності компонентів змісту підготовки, відкритості та незавершеності, що дозволяє адаптувати зміст освіти до змін у соціальній сфері та нових викликів професійної діяльності» [82].

Зміст професійної підготовки соціальних працівників формується на основі освітніх програм, які розробляються закладами вищої освіти відповідно до стандартів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота». Ці стандарти визначають основні вимоги до результатів навчання, компетенцій та структурних елементів програм, забезпечуючи їх узгодженість із сучасними потребами професійної діяльності у соціальній сфері.

Професійна діяльність соціальних працівників вимагає ґрунтовної підготовки, яка поєднує теоретичні знання, практичні навички та ціннісні орієнтири, необхідні для роботи з різними соціальними групами. Особливого значення набуває підготовка до взаємодії з людьми похилого віку, яка потребує глибокого розуміння їхніх фізичних, психологічних і соціальних потреб.

У Чорноморському національному університеті імені Петра Могили підготовка соціальних працівників здійснюється на основі освітньо-професійних програмах за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для здобувачів ступенів бакалавра та магістра. Концепція підготовки майбутніх

фахівців спрямована на формування професійних компетентностей, які забезпечують ефективну соціальну підтримку різних категорій населення, зокрема людей похилого віку.

На бакалаврському рівні для 1-4 курсів станом на 2024 рік для спеціальності 231 «Соціальна робота» діє освітньо-професійна програма «Психосоціальна допомога та реабілітація». Програма надає базову вищу освіту для підготовки фахівців із соціальної роботи з акцентом на психосоціальну допомогу та реабілітацію. Випускники отримують ступінь бакалавра соціальної роботи та кваліфікацію фахівця з психосоціальної допомоги та реабілітації (Bachelor of Social Work, Specialist in Psychosocial Assistance and Rehabilitation). Загальний обсяг навчання становить 240 кредитів ECTS, що відповідає 3 рокам і 10 місяцям навчання. Програма передбачає одиничний диплом бакалавра та відповідає 6-му рівню Національної рамки кваліфікацій України (НРК).

Передумовою вступу є базова загальна середня освіта або диплом молодшого бакалавра, а також успішне складання вступних іспитів (ЗНО або інші тести залежно від основи вступу). Навчання здійснюється українською мовою з елементами навчання англійською. Освітня програма діє протягом повного навчального циклу, але не більше 5 років або до наступного оновлення. Програма реалізується Чорноморським національним університетом імені Петра Могили, кафедрою соціальної роботи, управління і педагогіки. Її структура передбачає поєднання теоретичного навчання та практичної підготовки у вигляді виробничих і переддипломних практик, а також використання сучасних платформ (Google Classroom, MOODLE) для підтримки дистанційного та змішаного навчання.

Метою програми є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі соціальної роботи, які володіють системою загальних, базових і фахових компетентностей, а також навичками надання психосоціальної допомоги та реабілітації різних категорій клієнтів. Програма спрямована на розвиток здатності випускників вирішувати професійні завдання соціальної роботи в

умовах сучасних викликів, забезпечувати соціальну підтримку, реабілітацію, інтеграцію та інклюзію, використовувати інноваційні методи та технології для сприяння гармонійному функціонуванню осіб, груп і громад, а також бути конкурентоспроможними на ринку праці. Освітньо-професійна програма має прикладний характер у сфері соціальної роботи, зокрема в психосоціальній допомозі, реабілітації та соціальному супроводі.

У рамках освітньої програми «Психосоціальна допомога та реабілітація» підготовка до роботи з людьми похилого віку включає вивчення ряду спеціалізованих дисциплін, які формують глибокі теоретичні знання і практичні навички. Основними курсами, що готують студентів до роботи з людьми похилого віку, є «Соціальна геронтологія», «Соціальна робота з різними групами клієнтів». Кожна дисципліна має свої унікальні особливості, які дозволяють студентам оволодіти необхідними компетенціями.

«Соціальна геронтологія» – це спеціалізована дисципліна, яка займає важливе місце в освітній програмі «Психосоціальна допомога та реабілітація». Її мета – підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної роботи з людьми похилого віку шляхом формувань знань про особливості старіння, соціальне становище літніх людей, їхні потреби, проблеми та способи їх вирішення.

Курс охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із процесом старіння як соціальним явищем. Основна увага приділяється вивченню вікових змін, що відбуваються на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях, а також їхнього впливу на життєдіяльність людини. Студенти знайомляться з основами геронтологічної теорії, яка аналізує процеси старіння з різних перспектив: біологічної, психологічної, соціальної та економічної.

Дисципліна включає такі ключові теми:

- соціально-демографічні аспекти старіння, включаючи аналіз динаміки населення похилого віку та її впливу на соціальні інститути.

- соціальний статус літніх людей у суспільстві, стереотипи та упередження щодо старіння, проблеми дискримінації за віком.
- потреби людей похилого віку: матеріальні, психологічні, соціальні, культурні.
- методи підтримки літніх людей: соціальна допомога, медико-соціальна реабілітація, організація дозвілля, адаптація до змін у життєвих умовах.

Під час вивчення курсу звертається увага на проблеми, які часто виникають у людей похилого віку, такі як соціальна ізоляція, самотність, погіршення здоров'я, фінансова нестабільність, і розглядає підходи до їх вирішення через систему соціальних послуг. Особливий акцент робиться на формуванні у студентів розуміння принципів активного старіння, які спрямовані на підтримку літніх людей у збереженні їхньої самостійності, фізичного та психологічного здоров'я.

На дисципліну «Соціальна геронтологія» відводиться 5 кредитів ЄКТС, що становить 150 годин навчального навантаження. Курс є вибіркоким і викладається у третьому семестрі. Навчальний час розподіляється між лекційними заняттями, практичними завданнями та самостійною роботою студентів. Лекції охоплюють теоретичну основу геронтології, аналіз соціальних політик щодо літніх людей, сучасні підходи до організації їхньої підтримки. Практичні заняття орієнтовані на відпрацювання навичок аналізу життєвих ситуацій клієнтів, складання індивідуальних планів підтримки, моделювання комунікацій із людьми похилого віку.

Самостійна робота студентів передбачає глибше вивчення літератури з питань геронтології, виконання завдань із аналізу демографічних даних, підготовку рефератів або презентацій на тему соціального захисту літніх людей.

Завершується курс підсумковим контролем, який може включати тестування, підготовку проекту або виконання практичних завдань. Основна мета оцінювання – перевірити, як студенти засвоїли ключові поняття

геронтології, розуміють специфіку роботи з літніми людьми та готові до практичного застосування знань.

«Соціальна геронтологія» є надзвичайно важливою дисципліною, оскільки сучасне суспільство стикається зі значними демографічними змінами, зокрема зі зростанням частки людей похилого віку. Цей курс допомагає майбутнім соціальним працівникам усвідомити виклики, які супроводжують старіння, і сприяє формуванню у них компетенцій, необхідних для надання якісної допомоги та підтримці літнім людям. Студенти, які опановують цю дисципліну, здатні працювати у соціальних службах, реабілітаційних центрах, геронтологічних установах, сприяючи інтеграції людей похилого віку в суспільство та покращення їхньої якості життя.

Дисципліна «Соціальна робота з різними групами клієнтів» є однією з ключових складових циклу професійної підготовки в освітній програмі «Психосоціальна допомога та реабілітація». Вона спрямована на формування у студентів системного підходу до роботи з різноманітними групами населення, зокрема з людьми похилого віку. Курс поєднує теоретичні знання та практичні навички, що необхідні для ефективного вирішення соціальних проблем різних груп клієнтів, забезпечення їх підтримки, інтеграції в суспільство та захисту їхніх прав.

Основним змістом дисципліни є вивчення специфіки роботи з різними групами клієнтів. Студенти ознайомлюються із диференційованим підходом до соціальної роботи, який враховує вікові, гендерні, культурні, соціальні та економічні особливості кожної групи. Особливу увагу приділено людям похилого віку, для яких необхідно розробляти індивідуальні стратегії підтримки, з урахуванням їхнього фізичного, психологічного та соціального стану. Окрім цього, вивчаються методики роботи з клієнтами в умовах кризи, конфліктів або соціальної ізоляції, а також підходи до попередження цих ситуацій. Дисципліна охоплює широкий спектр тем, включаючи соціальну діагностику, розробку індивідуальних планів допомоги клієнтам, організацію

групових занять, спрямованих на підтримку чи реабілітацію, та управління кризовими ситуаціями.

Курс має значний обсяг, що складає 10 кредитів ЄКТС (300 годин). Цей час розподіляється між лекційними заняттями, практичними тренінгами та самостійною роботою студентів, які мають змогу глибоко опанувати матеріал та застосувати отримані знання на практиці. Лекційні заняття присвячені вивченню загальних підходів, принципів і методів роботи з різними групами клієнтів. Практичні заняття орієнтовані на розвиток навичок комунікації, співпраці, діагностики проблем клієнтів, розробки та впровадження індивідуальних і групових програм соціальної підтримки. Самостійна робота включає аналіз літератури, підготовку рефератів, презентацій і проєктів. Дисципліна викладається на третьому-четвертому курсах, що відповідає рівню зрілості студентів та їх готовності до складних завдань у професійній сфері. Завершується курс складанням екзамену, який передбачає оцінювання теоретичних знань і практичних умінь, набутих під час навчання.

Цей курс є важливим для професійної підготовки соціальних працівників. Він забезпечує студентів знаннями про специфіку роботи з окремими групами населення, розкриває їхню здатність аналізувати соціальні явища. Окрім технічних аспектів, дисципліна формує етичні стандарти роботи, вчить поваги до прав і гідності кожної людини, незалежно від її віку, соціального статусу чи стану здоров'я. Це забезпечує всебічну підготовку студентів до роботи в різних умовах та сприяє підвищенню їхньої професійної ефективності.

Проаналізувавши освітню програму «Психосоціальна допомога та реабілітація» та дисципліни: «Соціальна геронтологія», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», в межах яких повністю або частково охоплюється така категорію населення як люди похилого віку ми дійшли до висновку, що на підготовку соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в межах програм бакалаврського рівня, які тривають 3 роки і 10 місяців, приділяється недостатньо уваги, якщо враховувати складність і

багатогранність потреб цієї категорії населення. Проблема полягає у тому, що літні люди становлять значну частину клієнтів соціальних служб, і забезпечення їхнього добробуту вимагає спеціалізованих знань та практичних навичок, які лише частково охоплюються навчальними програмами.

Наприклад, «Соціальна геронтологія», яка безпосередньо вивчає питання старіння та потреби літніх людей, є вибірковою дисципліною і викладається лише протягом одного семестру. На її вивчення виділяється лише 5 кредитів ЄКТС, що становить 150 годин навчального навантаження, з яких лише частина часу відводиться на практичні заняття. Це обмежує можливості студентів для глибокого опанування специфічних аспектів роботи з людьми похилого віку, таких як їх соціальна ізоляція, психологічні проблеми, потреба у підтримці незалежності та адаптації до змін у соціальному та фізичному стані.

Ефективна робота з літніми людьми вимагає комплексного підходу, який охоплює різноманітні аспекти: медичний, психологічний, соціальний та юридичний. Ці складові є взаємопов'язаними, і лише їхнє інтегроване застосування дозволяє забезпечити повноцінну підтримку літніх людей, задовольнити їхні потреби та покращити якість їхнього життя. Однак у навчальних програмах підготовки соціальних працівників ці елементи часто розглядаються ізольовано. Це створює значні прогалини в підготовці майбутніх фахівців, оскільки вони не отримують цілісного розуміння про особливості підтримки літніх клієнтів та взаємозв'язок різних аспектів їхнього життя.

Питання соціального захисту, яке є одним із центральних у роботі з літніми людьми, зазвичай розглядається у курсах, присвячених державній соціальній політиці або роботі з різними групами клієнтів. Студенти вивчають правові норми, що регулюють надання соціальних послуг, але ці знання подаються в теоретичному контексті без достатньої прив'язки до практичної роботи з літніми людьми. Наприклад, питання оформлення

соціальних виплат, забезпечення пільг або адвокації прав літніх клієнтів часто залишаються поза фокусом, що ускладнює їх подальше застосування на практиці.

Ізольованість цих компонентів у навчальних програмах призводить до того, що студенти не отримують необхідного інтегративного підходу до роботи з літніми людьми. Вони не завжди розуміють, як пов'язати соціальний захист із медичною підтримкою, чи як інтегрувати психологічну допомогу із програмами активного старіння. Це обмежує здатність майбутніх соціальних працівників забезпечити комплексний підхід, орієнтований на всі аспекти життя літніх людей.

Станом на сьогодні діють дві освітні програми «Соціально-психологічне консультування і реабілітація» для 5 курсу та «Соціальна робота» для 6 курсу, вони мають спільну основу, зумовлену належністю до галузі знань 23 «Соціальна робота», але розрізняються за своїми акцентами, структурою та орієнтацією на певні аспекти професійної підготовки.

Програма «Соціально-психологічне консультування і реабілітація» для 5 курсу спеціальності орієнтована на розвиток спеціалізованих компетентностей у сфері консультування та реабілітації соціально вразливих груп населення. Основна мета цієї програми – підготувати фахівців, які здатні вирішувати складні завдання у соціально-психологічній сфері, включаючи кризові ситуації та реабілітаційні процеси. Випускники отримують знання про соціальні, психологічні й реабілітаційні технології, що дозволяє їм працювати з різними групами клієнтів, виявляти потреби та створювати індивідуальні програми підтримки. Програма також включає педагогічну і виробничу практики, а завершення навчання передбачає підготовку й захист кваліфікаційної роботи.

Для 6 курсу, який закінчує в 2024 році навчання ще діє освітня програма «Соціальна робота», яка має більш загальний підхід і спрямована на формування універсальних навичок у сфері управління, дослідження та організації соціальної роботи. Вона підкреслює важливість впровадження

інновацій у соціальну політику, моніторингу та оцінювання соціальних програм, захисту прав людини та покращення добробуту громад. Особлива увага приділяється міжнародному контексту, інтеграції найкращих практик і підготовці до педагогічної діяльності. Навчальний план також включає вибіркові дисципліни, що дозволяє студентам адаптувати своє навчання до професійних інтересів.

Обидві програми мають спільні риси в методах викладання та оцінювання, таких як написання наукових статей, розробка проектів і активна участь у дослідницьких заходах. Вони забезпечують широкі можливості для працевлаштування: від соціальних аудиторів до керівників установ у соціальній сфері, а також створюють основу для продовження освіти на рівні доктора філософії. Особливістю обох програм є залучення до навчання іноземною мовою та інтеграція з міжнародними академічними спільнотами. Таким чином, «Соціально-психологічне консультування і реабілітація» фокусується на практичних аспектах консультування і підтримки, тоді як «Соціальна робота» спрямована на стратегічне мислення, управління та дослідницьку діяльність, що робить їх взаємодоповнюючими.

В обох освітніх програмах – «Соціально-психологічне консультування і реабілітація» та «Соціальна робота» є дисципліна, яка орієнтована на підготовку фахівців до роботи з людьми похилого віку, враховуючи їхні специфічні потреби у сфері соціального забезпечення, психологічної підтримки та реабілітації це «Соціально-психологічна робота в екстремальних та кризових ситуаціях». Дисципліна орієнтується на підготовку фахівців, здатних працювати в умовах кризових і екстремальних ситуацій, зокрема з людьми, які переживають важкі життєві обставини, такі як втрата близьких, соціальна ізоляція або інші стресові фактори. Студенти вивчають методи кризового консультування, раннього втручання та розробки програм соціально-психологічної реабілітації.

Дисципліна викладається у другому семестрі навчання і передбачає освоєння 5 кредитів ECTS, що відповідає значному обсягу навчальних годин.

Підсумкова форма контролю знань студентів — екзамен, що підкреслює високий рівень важливості цього курсу для професійного становлення майбутніх фахівців.

Основна мета курсу полягає у формуванні у студентів компетентностей для розуміння і вирішення складних ситуацій, які виникають у процесі соціально-психологічної роботи з людьми, що перебувають у кризових обставинах. Особливий акцент робиться на специфіці криз, які є характерними для людей похилого віку. Сюди відносяться проблеми самотності, втрати близьких, емоційних і фізичних криз, а також адаптація до змін у соціальному статусі чи життєвих умовах.

Дисципліна охоплює такі ключові аспекти:

– Теоретичні основи екстремальних ситуацій: Студенти вивчають основи психології кризових станів, особливості їх прояву у літніх людей та соціально-психологічні підходи до роботи з цими станами. Аналізуються соціальні та психологічні фактори, які сприяють виникненню кризових ситуацій.

– Методи кризового консультування: Курс надає студентам інструменти для практичної роботи, зокрема методика раннього втручання, кризового консультування, побудови програм соціально-психологічної допомоги, розробки стратегій роботи з групами та окремими особами.

– Практичні завдання: Значна частина навчального процесу присвячена застосуванню теоретичних знань у практичних умовах. Студенти беруть участь у моделюванні кризових ситуацій, розробляють плани втручання, аналізують випадки з реального життя. Це сприяє розвитку аналітичного мислення, комунікативних навичок і здатності до адаптації в непередбачуваних обставинах.

Вивчення цієї дисципліни забезпечує майбутніх фахівців знаннями та навичками, необхідними для роботи з різними категоріями клієнтів, включаючи людей похилого віку. Завдяки цьому курсу студенти опановують методи підтримки літніх осіб у кризових ситуаціях, спрямовані на їхню

соціальну інтеграцію, поліпшення психологічного благополуччя та забезпечення доступу до необхідних соціальних послуг. Цей курс є невід'ємною частиною програми, яка готує професіоналів до роботи в складних умовах сучасного соціального середовища.

Аналіз робочої програми дисципліни ««Соціально-психологічна робота в екстремальних та кризових ситуаціях» із фокусом на роботу з людьми похилого віку демонструє її актуальність, багатокомпонентність та науково-практичну спрямованість. Люди похилого віку, які стикаються зі специфічними життєвими труднощами, серед яких виділяються криза старіння, відчуття втрати близьких, ізоляція та проблеми соціальної адаптації. Програма формує у студентів розуміння міждисциплінарного підходу до вирішення проблем літніх людей. Вона інтегрує знання з психології, соціальної педагогіки та прикладної соціології, забезпечуючи комплексний погляд на виклики, з якими стикаються люди похилого віку. Міждисциплінарні зв'язки дозволяють не лише поглибити знання студентів, але й застосовувати їх у реальних умовах роботи з клієнтами.

Одним із головних напрямів програми є вивчення кризи старіння, яка включає аналіз біопсихосоціальних змін, що виникають у людей похилого віку. Студенти опановують навички діагностики фізичних, психологічних і соціальних змін, які супроводжують цей життєвий етап. Важливо, що підтримка літніх клієнтів базується на індивідуальному підході, врахуванні їхніх потреб та специфіки життєвого досвіду. Програма навчає майбутніх соціальних працівників працювати з даними діагностики для побудови ефективних стратегій підтримки.

Особливу увагу приділено методикам психосоціальної роботи з літніми клієнтами. Студенти вивчають техніки спілкування, які сприяють побудові довірливих стосунків, таких як активне слухання, емпатія та професійна етика. Навчальний процес акцентує на важливості включення клієнтів до процесу ухвалення рішень щодо їхньої підтримки, що підвищує ефективність

взаємодії та сприяє формуванню у клієнтів відчуття значущості та контролю над власним життям.

Науково-практичний підхід до вивчення дисципліни забезпечує майбутнім фахівцям ґрунтовне розуміння впливу соціальних, економічних і психологічних факторів на розвиток кризових станів у літніх людей. У межах програми розглядаються теми, пов'язані з переживанням втрати близьких, ізоляцією, відчуттям екзистенційного вакууму та сенсовими кризами. Опанування цих тем дозволяє студентам формувати індивідуальні програми підтримки, спрямовані на подолання зазначених криз.

Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку є важливим компонентом сучасної соціальної роботи, що вимагає поєднання теоретичних знань, практичних умінь і психологічної готовності до вирішення складних завдань у цій сфері. Аналіз освітніх програм свідчить, що підготовка до взаємодії з цією соціальною групою базується на вивченні окремих дисциплін, таких як «Соціальна геронтологія» та «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціально-психологічна робота в екстремальних та кризових ситуаціях» проте їх обсяг і практична спрямованість часто є недостатніми для повноцінного формування компетенцій, необхідних для забезпечення комплексної підтримки літніх людей. Підготовка соціальних працівників має враховувати не лише специфіку фізіологічних, психологічних і соціальних аспектів старіння, а й інтегрувати знання про сучасні технології, методи реабілітації та підходи до соціального захисту. Ефективність навчального процесу значною мірою залежить від адаптації його змісту до реальних потреб клієнтів соціальних служб, що потребує об'єктивної оцінки рівня підготовки студентів. У цьому контексті проведення опитування серед здобувачів спеціальності 231 «Соціальна робота» є необхідним для визначення рівня їхньої теоретичної обізнаності, практичної готовності та психологічної стійкості у взаємодії з людьми похилого віку, що дозволить визначити актуальні проблеми та

надати рекомендації щодо підвищення ефективності професійної практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

2.2 Аналіз практичного досвіду підготовки соціальних працівників у роботі з людьми похилого віку

З метою дослідження специфіки професійно-практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку було розроблено та проведено опитування серед студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Метою опитування було визначення рівня теоретичної, практичної та психологічної готовності студентів до професійної діяльності в цьому напрямі, а також оцінка їхньої здатності вирішувати питання підтримки людей похилого віку.

В опитуванні взяли участь 30 студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» денної та заочної форми навчання, серед яких були представники різних курсів навчання. Більша частина респондентів склали студенти 3 курсу (11 осіб), трохи менше – студенти 6 курсу (9 осіб). Студенти 4 курсу становили 8 респондентів та найменшу групу склали студенти 5 курсу – 2 респондента.

Жінки становлять 86,7% від загальної кількості опитаних, що відповідає 26 особам із 30. Чоловіки становлять лише 13,3% або 4 особи з 30 опитаних. Це свідчить про те, що переважну більшість серед респондентів складають жінки. Такий розподіл респондентів забезпечив охоплення студентів із різним рівнем теоретичної та практичної підготовки, що дозволило отримати більш об'єктивне уявлення про рівень готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

Перш за все, студентам було поставлено питання «Чи знайомі Ви зі специфікою роботи соціального працівника з людьми похилого віку?» (Рис. 2.2.1)

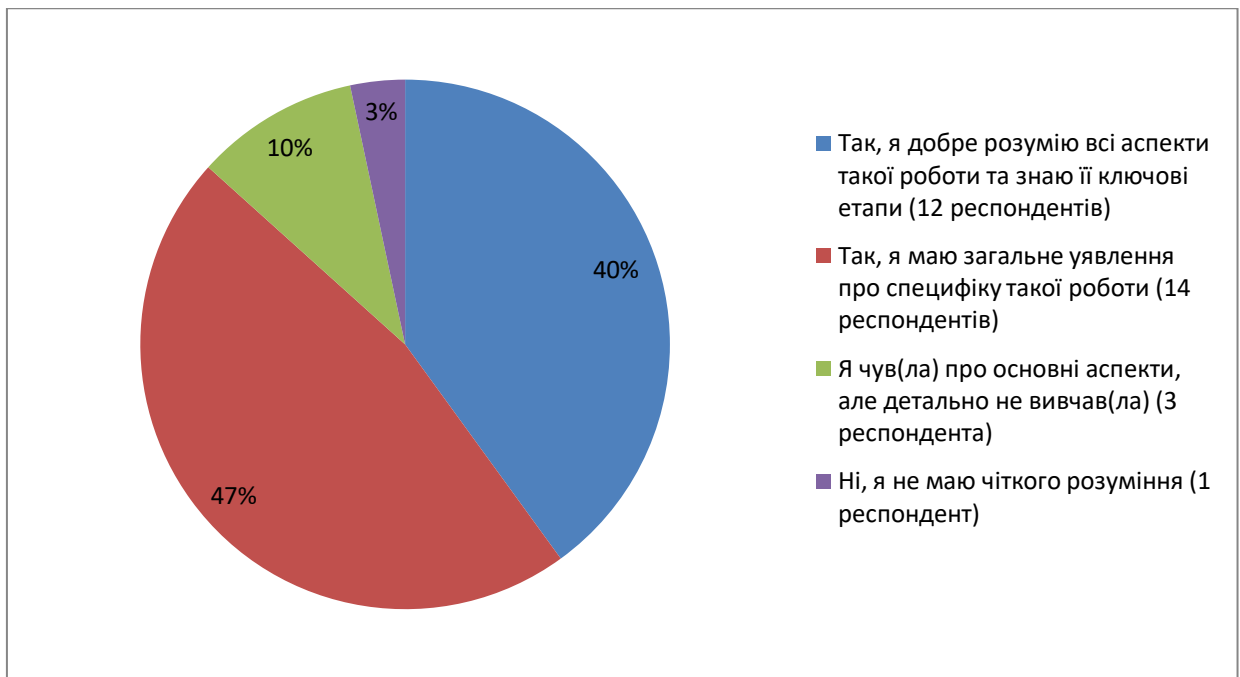

Рис. 2.2.1 Рівень обізнаності щодо специфіки роботи соціального працівника з людьми похилого віку

Опитування демонструє, що більшість студентів знайомі зі специфікою роботи соціального працівника з людьми похилого віку, проте рівень їхньої підготовки залишається неоднорідним. Так, 87 % респондентів зазначили, що мають повне або часткове розуміння роботи з людьми похилого віку. Серед них лише 40% (12 осіб) заявили, що добре розуміють усі особливості та знають ключові етапи роботи, тоді як 47% ((14 осіб) мають лише загальне уявлення про специфіку роботи. Це свідчить про те, що значна частина студентів знайомі з основними теоретичними положеннями, але їм бракує практичного досвіду чи деталізованих знань, необхідних для повноцінної підготовки. Водночас 10% респондентів (3 особи), лише чули про основні аспекти роботи з людьми похилого віку, але не вивчали цю тему детально, 3 % (1 особа) взагалі не мають чіткого розуміння специфіки роботи з літніми людьми. Така різниця у рівнях підготовки вказує на недостатній акцент на даній темі в освітній програмі або про обмежений рівень зацікавленості частини студентів.

Друге питання, яке було поставлено студентам це – «Що на Вашу думку, є головною метою соціальної роботи з людьми похилого віку?» (Рис. 2.2.2)

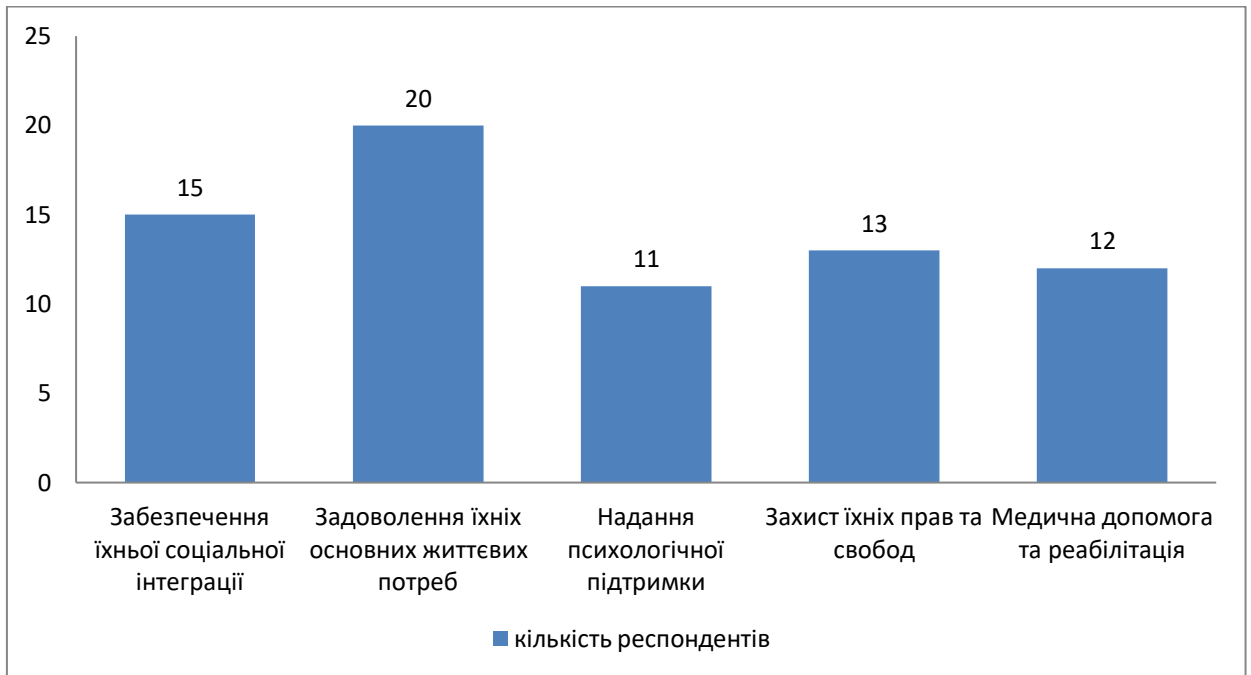

Рис. 2.2.2 Результати опитування щодо головної мети соціальної роботи з людьми похилого віку

Результати опитування щодо головної мети соціальної роботи з людьми похилого віку демонструють різноманіття думок серед студентів. Найбільша кількість респондентів (20) – вважає, що головною метою є задоволення основних життєвих потреб літніх людей. Другою за значущістю відповіддю стало забезпечення соціальної інтеграції, яку обрали 15 респондентів. Це відображає усвідомлення студентами важливості зв'язку літніх людей із суспільством, їхньої участі у соціальних процесах та запобігання соціальній ізоляції. Третє місце за відповідями розділили два напрями: захист прав та свобод літніх людей, який обрали 13 респондентів та медична допомога і реабілітація яку обрали 12 респондентів. Отриманні результати свідчать про розуміння студентами значимості як правового забезпечення, так і медичних послуг для збереження якості життя людей похилого віку. Останньою за кількістю голосів була відповідь щодо надання

психологічної підтримки, яку обрати 11 респондентів. Такий результат, свідчить про те, що студенти розуміють багатогранність соціальної роботи з людьми похилого віку, але водночас основну увагу зосереджують на задоволенні базових потреб.

Наступне питання було «На Вашу думку, наскільки важливим є внесок соціального працівника у забезпечення добробуту людей похилого віку?» (Рис. 2.2.3)

Рис. 2.2.3 Рівень обізнаності щодо важливості внеску соціального працівника у забезпечення добробуту людей похилого віку

Найбільша частка респондентів – 57% тобто 17 осіб – вважає, що внесок соціальних працівників є посереднім, тобто їхня робота є важливою, але порівнюється з внеском інших спеціалістів, таких як медики чи психологи. Такий висновок свідчить про те, що студенти усвідомлюють значення колективного підходу до підтримки літніх людей. 30% опитаних (9 осіб) зазначили, що внесок соціальних працівників є дуже важливим. Вони вважають, що без участі соціальних працівників важко забезпечити якісні підтримку людей похилого віку. Це свідчить про те, що значна частина студентів акцентує увагу на ключовій ролі соціальних працівників у

вирішенні життєвих проблем літніх людей. 10% тобто 4 респондента вважають що внесок соціальних працівників важливим, але не визначальним. Вони відзначають позитивний вплив соціальних працівників на добробут літніх людей, але водночас вважають, що інші спеціалісти також відіграють важливу роль у цьому процесі. Жоден респондент не обрав варіант, яких характеризує внесок соціальних працівників як малозначущий. Таким чином результати за цим питанням показують, що студенти усвідомлюють роль соціальних працівників у житті літніх людей, але основна увага зосереджена на комплексному підході, де соціальні працівники працюють у взаємодії з іншими спеціалістами.

Четверте питання яке було задано студентам «Які види допомоги є найбільш актуальними та необхідними для людей похилого віку?» (Рис 2.2.4)

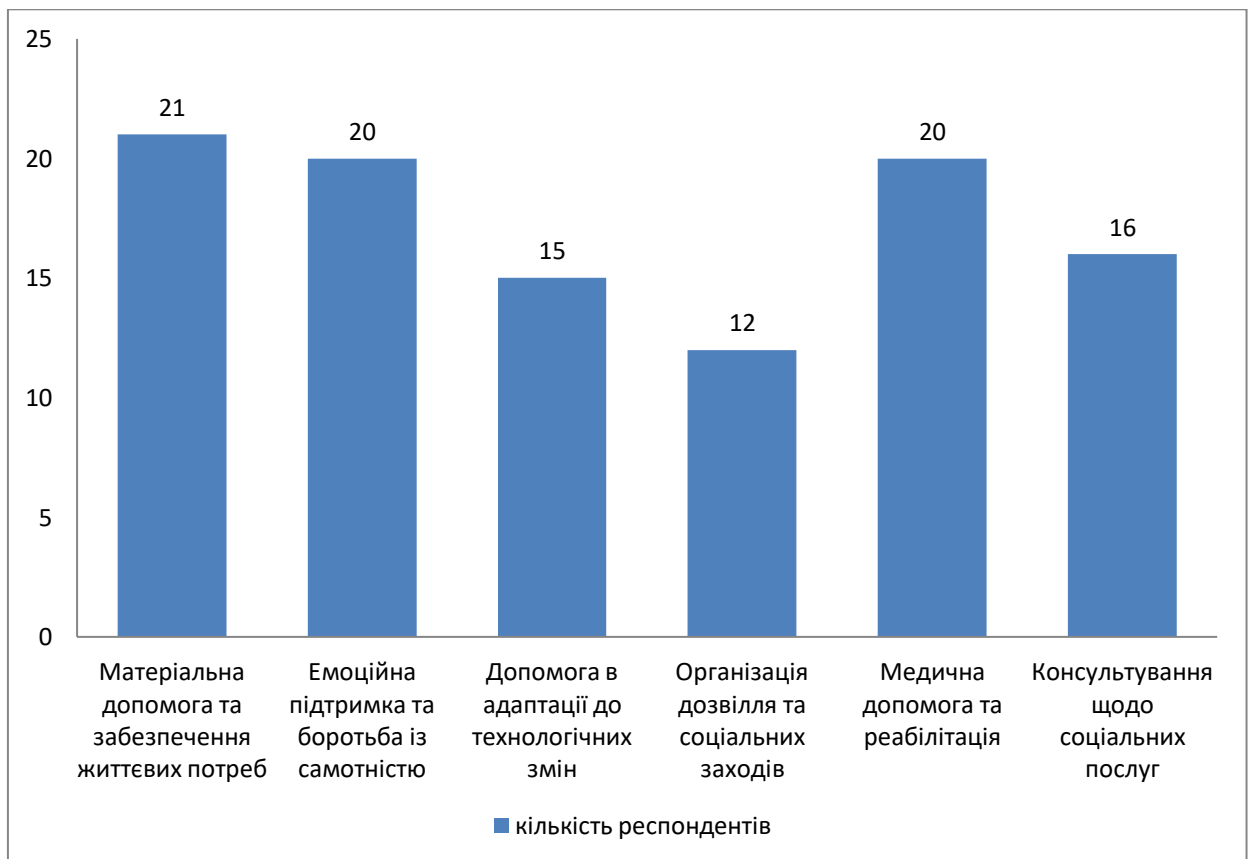

Рис 2.2.4 Результати відповідей питання щодо видів допомоги які є найбільш актуальними та необхідними для людей похилого віку

Найбільш актуальним видом допомоги, на думку студентів є матеріальна допомога та забезпечення життєвих потреб. Це включає забезпечення харчуванням, житлом, фінансовою підтримкою що є базовими умовами для гідного життя людей похилого віку. Такий високий показник підкреслює пріоритетність базових потреб у системі допомоги. Друге місце поділяють два види допомоги – емоційна підтримка та боротьба із самотністю і медична допомога та реабілітація, кожен із яких обрали 20 респондентів, що свідчить про розуміння студентами важливості як емоційного благополуччя літніх людей, так і підтримки їхнього фізичного здоров'я. консультації щодо соціальних послуг обрали 16 респондентів, це вказує на те, що студенти розуміють необхідність інформування літніх людей про доступні їм послуги та допомогу, що сприяє підвищенню їхньої самостійності. Організацію дозвілля та соціальних заходів обрали 12 респондентів. Для них важливим є забезпечення активного соціального життя для літніх людей, що буде сприяти збереженню психологічного здоров'я та інтеграції людей похилого віку.

Отже, результати відповідей на це питання відображають розуміння студентами багатогранності потреб людей похилого віку, хоча найбільш актуальними є базові потреб, такі як матеріальна допомога та медичне обслуговування, велика увага приділяється й емоційній підтримці, соціальній активності та адаптації до сучасних умов життя.

Для визначення підходів у роботі з людьми похилого віку студентам було задано питання – «Який підхід у роботі з людьми похилого віку, на Вашу думку, є найбільш ефективним?» (Рис. 2.2.5)

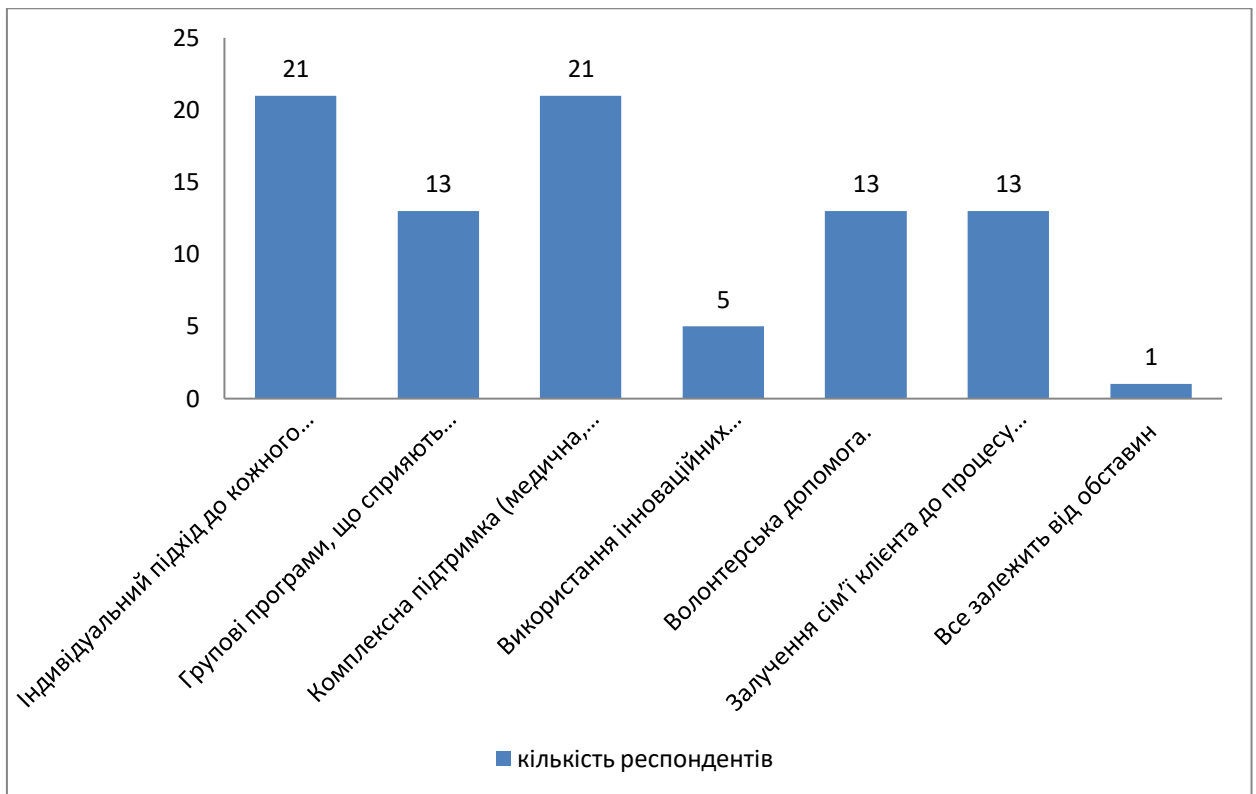

Рис. 2.2.5 результати відповідей на питання щодо підходів у роботі з людьми похилого віку

Найбільше відповідей набрав варіант індивідуального підходу до кожного клієнта та комплексної підтримки, яка включає медичну, психологічну та соціальну допомогу. Такий підхід показує розуміння студентами важливості всебічної допомоги, що враховує унікальні потреби кожної людини. Чотири підходи отримали однакову кількість голосів, що свідчить про їхню рівнозначне значення. До них належать:

- групові програми для сприяння соціалізації літніх людей, що дозволяють зменшити ізоляцію та сприяють інтеграції в суспільство.
- волонтерська допомога, яка підкреслює роль громади та небайдужих людей у підтримці старших осіб.
- залучення родини клієнта до процесу допомоги, що акцентує увагу на важливості сімейної підтримки.
- організація соціальних заходів, які сприяють залученню літніх людей до активного соціального життя.

Найменше голосів, отримав варіант використання інноваційних технологій. Така відповідь показує що студенти або мають обмежене уявлення про можливості таких технологій у роботі з літніми людьми, або вважають їх недостатньо адаптованими для цієї вікової категорії. Лише один респондент обрав варіант «усе залежить від обставин», що свідчить про перевагу чітко визначених методикам у роботі з літніми людьми, вважаючи їх більш ефективними.

Наступне питання було «Чи важливим є етичний аспект у роботі з літніми людьми?» (Рис. 2.2.6)

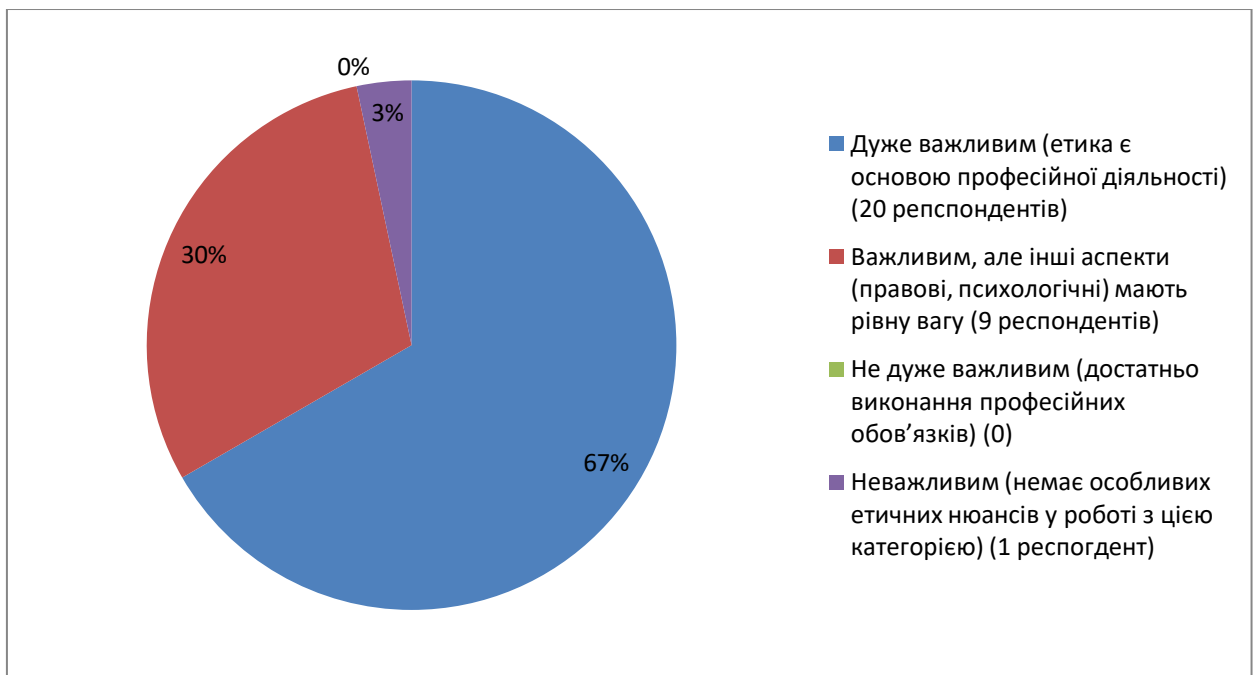

Рис. 2.2.6 Результати відповідей на питання щодо етичного аспекту у роботі з людьми похилого віку

Переважає більшість респондентів 67% (20), відзначили що етика є основою професійної діяльності. Вони наголошують, що дотримання етичних норм і принципів є необхідними для побудови довірливих стосунків з літніми людьми, забезпечення їхнього комфортного соціального середовища та захисту гідності, прав і свобод. Ця група студентів демонструє високий рівень усвідомлення важливості моральних і етичних стандартів у роботі з однією з найбільш вразливих категорій населення. 30%

респондентів, тобто 9 студентів також вважають етичний аспект важливим, але зазначають, що в роботі з людьми похилого віку вирішальну роль можуть відігравати інші аспекти, зокрема правові чи психологічні. Вони акцентують увагу на тому, що знання правових норм та психологічна підтримка є не менш важливими для успішного вирішення проблем літніх людей та надання їм якісних соціальних послуг. 3% респондентів, тобто 1 студент оцінив етичний аспект як не дуже важливий або такий, що не має особливого значення у цій сфері. Таким чином, серед 30 респондентів переважна більшість – 29 студентів розуміє важливість етичного аспекту в роботі з людьми похилого віку, що свідчить про високий рівень їхньої підготовки до виконання професійних обов'язків.

На визначення, які фізіологічні зміни у людей похилого віку потребують особливої уваги студентам було задано питання «Які аспекти фізіологічних змін у людей похилого віку, на Вашу думку потребують особливої уваги соціального працівника?» (Рис. 2.2.7)

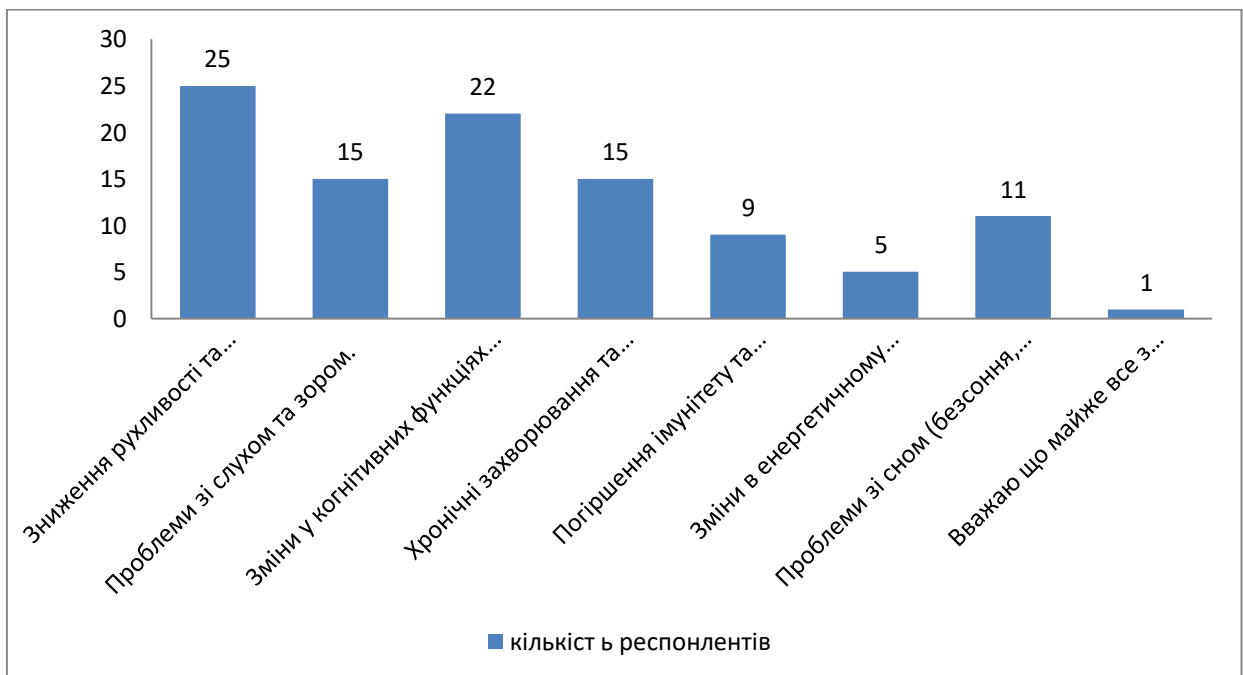

Рис. 2.2.7 Результати відповідей на питання щодо аспектів фізіологічних змін у людей похилого віку, які, на думку респондентів потребують особливої уваги соціального працівника

Найбільш значущим фактором, за думкою переважної більшості респондентів, стало зниження рухливості, яке відзначили 25 студентів. Студенти вважають, що обмеження фізичної активності є серйозною проблемою для літніх людей, оскільки воно впливає значно впливає на їхню якість життя, самостійність та здатність до соціальної взаємодії. Такий аспект вимагає ретельного підходу соціального працівника, включаючи допомогу у фізичній реабілітації, створенні безпечного середовища та адаптації під потреби людей з обмеженою рухливістю. На другому місці опинилися зміни у когнітивних функціях, такі як погіршення пам'яті, уваги та мислення. Таку проблему відзначили важливим 22 респонденти. Вони зазначили, що порушення когнітивних процесів не лише ускладнюють виконання повсякденних справ, а й можуть призвести до соціальної ізоляції, втрати самоконтролю та підвищення ризиків, пов'язаних із прийняттям важливих рішень. Соціальні працівники мають враховувати ці зміни, адаптуючи свою комунікацію, та забезпечувати підтримку у вирішенні побутових і соціальних проблем.

Проблеми зі слухом та хронічні захворювання набрали однакову кількість відповідей – по 15 респондентів. Ці аспекти є ключовими, адже погіршення слуху обмежує комунікацію людей похилого віку з оточенням, що може сприяти почуття ізоляції. Хронічні захворювання, у свою чергу, потребують постійного моніторингу та догляду, що часто вимагає залучення соціального працівника для координації медичних і соціальних послуг. Менш значущими аспектами респонденти визнали погіршення імунітету – обрали 9 студентів, та проблеми зі сном – 11 студентів. Ці аспекти залишаються важливими, оскільки слабкий імунітет підвищує ризик захворювань, а проблеми зі сном впливають на загальний фізичний і психоемоційний стан літніх людей. Найменшу увагу, за результатами опитування, потребують зміни в енергетичному рівні (загальна слабкість, втома), цей варіант обрали 5 студентів. Один респондент вказав що «майже все з вище зазначеного є важливим». Загалом, результати відповідей демонструють, що більшість

студентів розуміє необхідність врахування як фізичних, так і когнітивних змін у процесі надання соціальних послуг.

Наступне питання було «Чи знайомі Ви з основними соціальними програмами для підтримки людей похилого віку в Україні?» (Рис. 2.2.8)

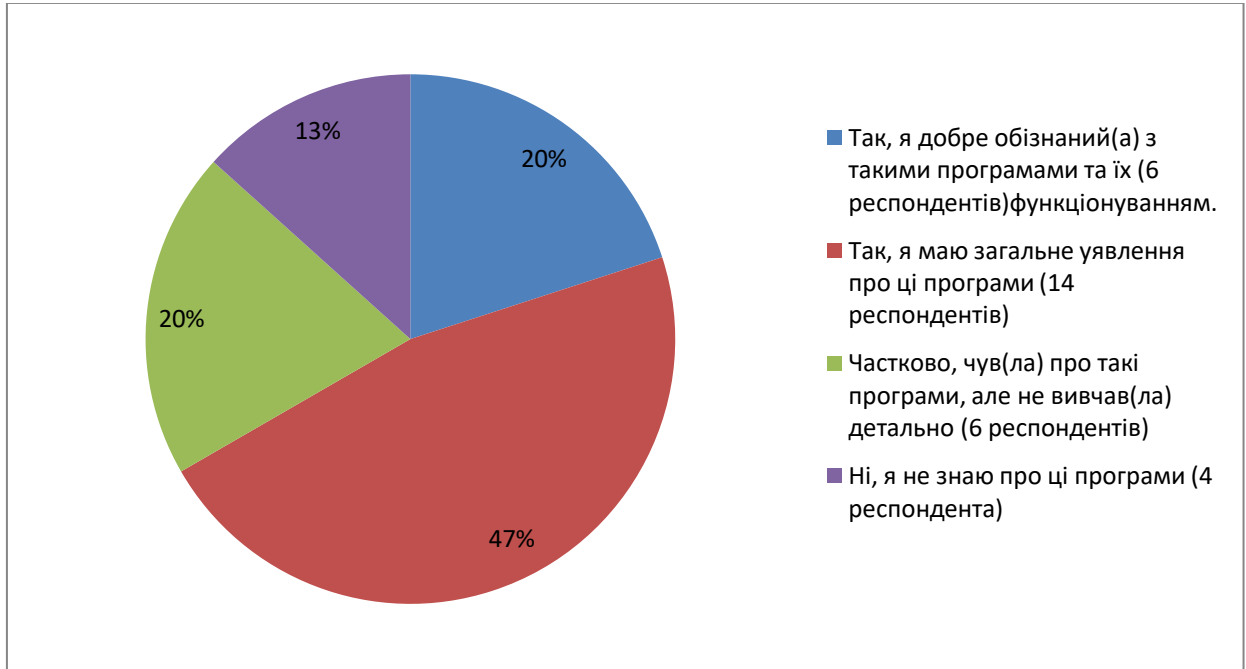

Рис. 2.2.8 Результати відповідей щодо обізнаності студентів з основними соціальними програмами для людей похилого віку

Результати відповідей щодо обізнаності студентів з основними соціальними програмами для підтримки людей похилого віку в Україні повзали, що рівень знань респондентів у цій сфері є різним, але в цілому демонструє потребу у додатковій інформації та навчанні. Повно обізнаність щодо програм продемонстрували лише 20% опитаних (6 респондентів). Вони зазначили, що добре знають про існування таких програм, розуміють їхній зміст і можуть оцінити їхню роль у підтримці літніх людей. Ще 20% респондентів мають лише загальне уявлення про соціальні програми для людей похилого віку. Вони знають про їхнє існування, але не знайомі з деталями реалізації та конкретними механізмами підтримки. Найбільшу групу що складає 47% опитаних (14 студентів), становлять ті, хто зазначив, що лише частково чули про такі програми, проте не вивчали їх детально. Це

вказує на недостатній рівень знань щодо соціальних послуг і програм, що потенційно може впливати на якість підготовки майбутніх соціальних працівників. 4 респондента, що становить 13% від загальної кількості визнали, що не мають жодної інформації про соціальні програми для людей похилого віку в Україні, це свідчить про потребу в розробці навчальних модулів, спрямованих на ознайомлення студентів із базовими аспектами соціальної політики в цій сфері. Загалом, результати за цим питанням свідчать про те, що значна частина студентів потребує додаткових знань і розуміння функціонування соціальних програм для літніх людей.

У рамках дослідження респондентам також було запропоноване питання «Чи відчуваєте Ви, що війна в Україні вплину на специфіку соціальної роботи з людьми похилого віку?» (Рис 2.2.9)

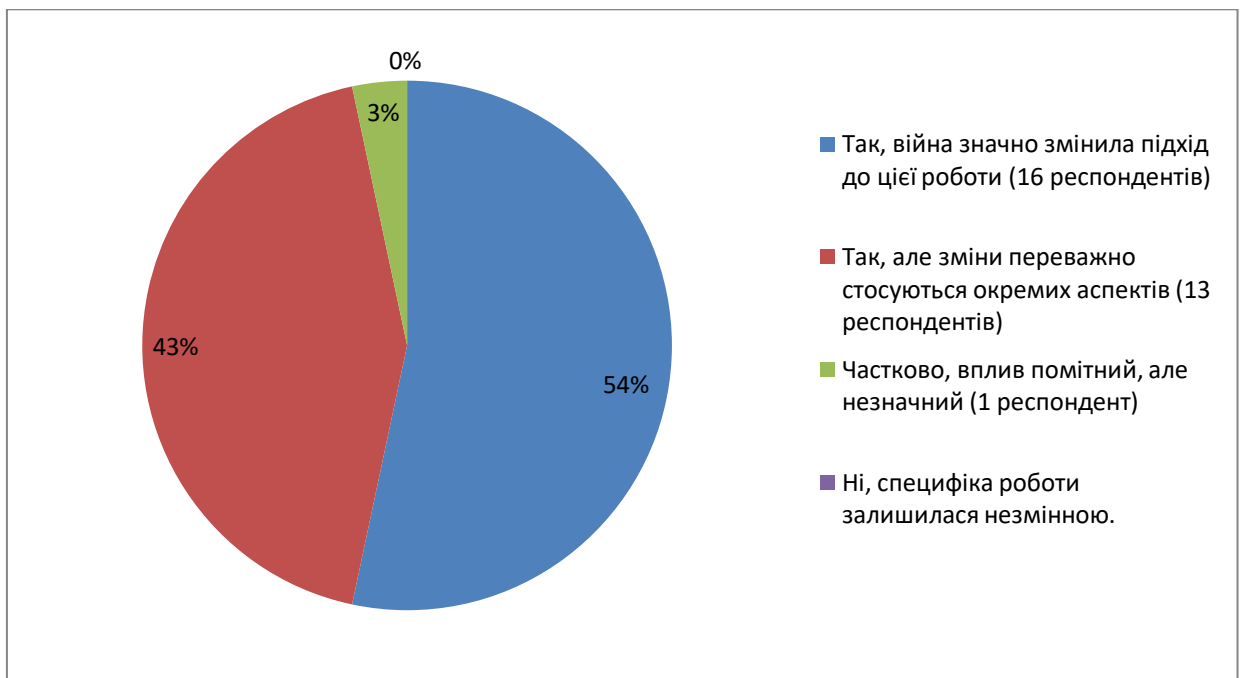

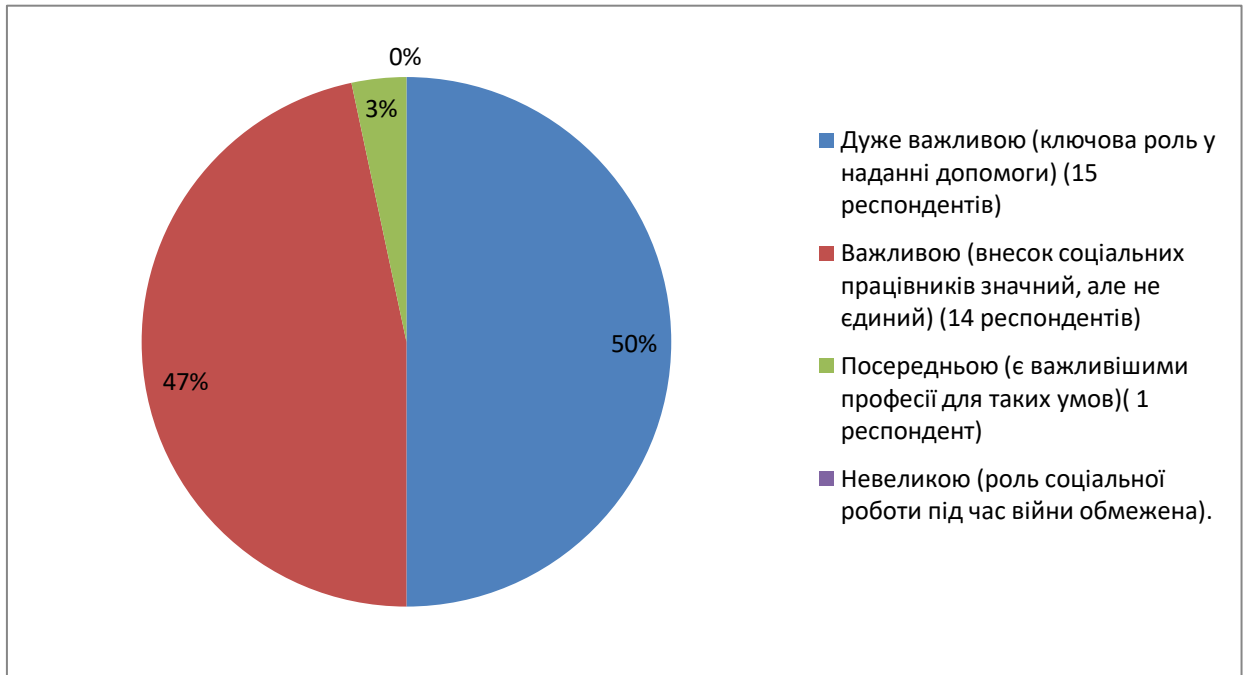
Рис 2.2.9 Результати відповідей респондентів щодо впливу війни в Україні на специфіку соціальної роботи з людьми похилого віку

Результати відповідей що стосуються впливу війни в Україні на специфіку соціальної роботи з людьми похилого віку, дають змогу зробити висновок, що більшість опитаних відзначають суттєві зміни в цій сфері. Зокрема, 54% (16 респондентів) відповіли, що війна значно змінила підхід до

роботи з людьми похилого віку. Можна припустити, що до таких змін належать нові виклики, як-от забезпечення психологічної підтримки для людей похилого віку, які пережили травматичний досвід, організація евакуації з небезпечних регіонів, вирішення питань із доступом до медичної допомоги та базових ресурсів. Ймовірно, у цих умовах з'явилася потреба у зміні формату роботи, наприклад, перехід на дистанційне консультування, мобільні соціальні служби чи більш тісна взаємодія з волонтерськими організаціями. Ще 43% (13 респондентів) зазначили, що зміни у соціальній роботі стосуються лише окремих аспектів. Це означає, що у цих випадках війна не привела до повної трансформації підходів, але вплинула на певні напрямки діяльності. Наприклад, могли змінитися способи доставки гуманітарної допомоги, процеси збору даних про потреби людей похилого віку чи система координації між державними установами та недержавними організаціями. У той же час основні принципи роботи залишилися незмінними, що свідчить про певну сталість базових методик і підходів у цій сфері. 1 респондент відповів що вплив війни помітній, але незначний. Ця невелика частка респондентів, імовірно, стикається з такими умовами, де ситуація менш критична, або працює в регіонах, які не зазнали суттєвого впливу бойових дій. Водночас жоден із респондентів (0%) не вважає, що специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку залишилася незмінною. Це підтверджує, що навіть у регіонах, які безпосередньо не постраждали від війни, зберігається загальний вплив військових подій на всі аспекти соціальної сфери.

Для оцінки ролі соціальних працівників в умовах війни студентам було задано питання – «Як Ви оцінюєте роль соціальних працівників у забезпеченні безпеки та підтримки людей похилого віку під час війни?»

(Рис.2.2.10)

Рис. 2.2.10 Рівень обізнаності щодо ролі соціальних працівників

50 % опитаних, відповідає 15 респондентам, зазначили, що роль соціальних працівників є дуже важливою, наголошуючи на їхній ключовій участі у наданні допомоги людям похилого віку. На їхню думку, соціальні працівники відіграють вирішальну роль у забезпеченні базових потреб таких людей, організації їхньої евакуації з небезпечних зон, наданні психологічної підтримки, а також у сприянні доступу до необхідних ресурсів, таких як ліки, продукти харчування та медична допомога. Цей показник відображає значущість їхньої діяльності в умовах кризи, коли літні люди є однією з найбільш вразливих категорій населення. 47% респондентів, що становлять 14 студентів, оцінили роль соціальних працівників як важливу. Вони відзначили, що внесок цих фахівців є значним, хоча, можливо, і не вирішальним. Це може означати, що на думку респондентів, хоча соціальні працівники відіграють вагомую роль у підтримці людей похилого віку, їхній вплив доповнюється діяльністю інших професій. Наприклад, у кризових умовах медичні працівники, волонтери та рятувальники також виконують критично важливі функції. 1 респондент вважає що роль соціальних

працівників є посередньою, наголошуючи на тому, що існують інші професії, які можуть бути більш важливими для підтримки людей похилого віку під час війни.

Отже, за результатами можна побачити що роль соціальних працівників у забезпеченні безпеки та підтримці людей похилого віку під час війни є надзвичайно вагомою. Із 30 респондентів 29 осіб вважають їхню роль або дуже важливою, або значною. Це свідчить, що соціальні працівники є ключовою ланкою у системі допомоги літнім людям під час війни, забезпечуючи їхню безпеку, емоційну стабільність і базовий рівень життя навіть у найскладніших обставинах.

Наступне питання було «Які потреби людей похилого віку найбільше загострилися під час війни?» (Рис. 2.2.11)

Рис. 2.2.11 Результати обізнаності студентів щодо потреб людей похилого віку під час війни

За результатами можна побачити, що літні люди стикаються із серйозними викликами у кількох ключових сферах. Найбільш гострою потребою є доступ до харчових продуктів, що було зазначено 24 респондентами. Це свідчить про значні труднощі з постачанням їжі для

людей похилого віку, які часто мають фізичні або фінансові обмеження. Для людей похилого віку, які часто мають фізичні або фінансові обмеження. У воєнний час ці проблеми загострюються через порушення логістики, підвищення цін на продукти та руйнування інфраструктури. На другому місці за актуальністю є доступ до медичної допомоги, який зазначили 21 респондент. Люди похилого віку часто мають хронічні захворювання та потребують регулярної медичної допомоги. У воєнний час доступ до таких послуг стає обмеженим через евакуацію, брак медичного персоналу, нестачу ліків або пошкодження медичних закладів. Також 21 респондент підкреслили необхідність емоційної та психологічної підтримки. Війна приносить страх, втрату домівок і близьких, що особливо болісно сприймається літніми людьми. Вони часто залишаються без підтримки, що призводить до ізоляції, депресії та посилення стресу. Однією важливою потребою є допомога у відновленні документів і правова підтримка, яку зазначили 17 респондентів. Окремо було відзначено проблему, коли літніх людей залишили їхні діти, і вони залишилися самотніми. Цю проблему згадав 1 респондент, що свідчить про випадки відсутності підтримки з боку сім'ї, які посилюють відчуття ізоляції та безпорадності у таких людей. Ще 1 респондент зазначив, що всі перелічені потреби є важливими. Це вказує на комплексність проблем, з якими стикаються люди похилого віку під час війни.

Таким чином, результати відповідей за питанням підкреслюють, що в умовах війни найбільш гострими для людей похилого віку є потреби в харчуванні, медичній допомозі, емоційній підтримці та відновленні побуту. Ці проблеми потребують комплексного підходу до їх вирішення, залучення соціальних служб, державних програм і волонтерської допомоги.

Для оцінки рівня обізнаності студентами організацій та державних програм надання допомоги людям похилого віку було задане питання – «Чи знаєте Ви, які організації або державні програми надають допомогу людям похилого віку під час війни?» (Рис. 2.2.12)

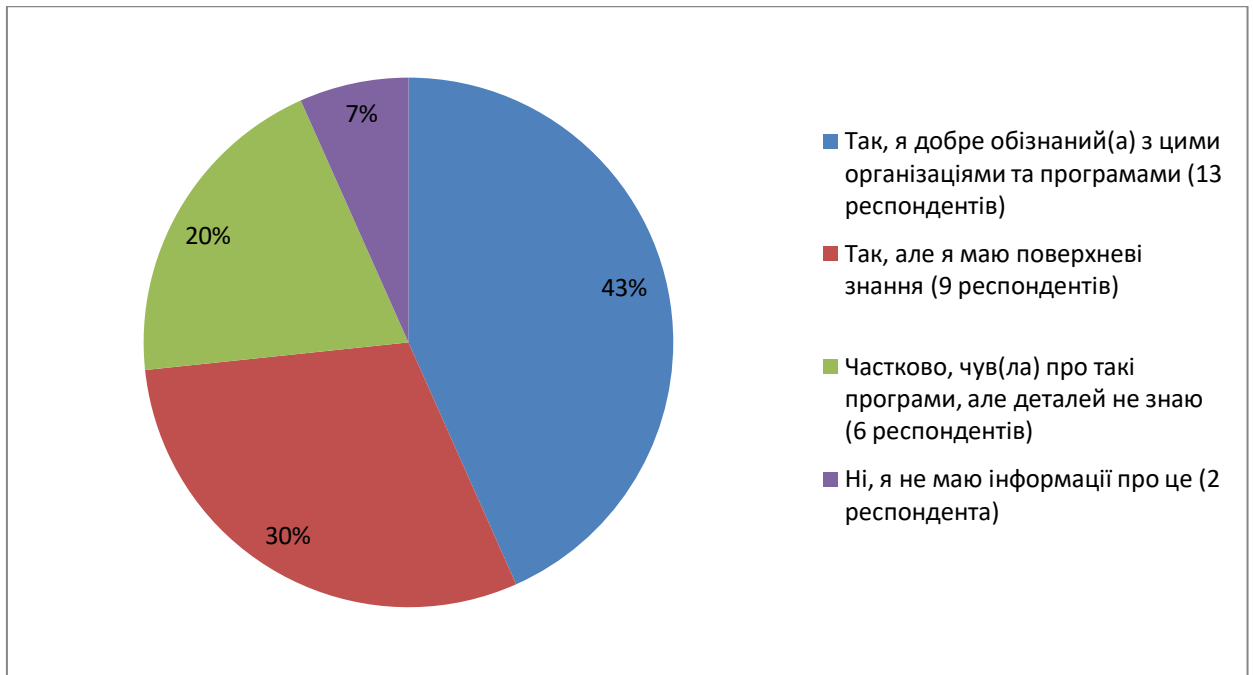

Рис. 2.2.12 Рівень обізнаності студентами організацій та державних програм надання допомоги людям похилого віку

Результати показують, що найбільша частка опитаних, а саме 43% (що становлять 13 респондентів), відповіли, що вони добре обізнані з організаціями та державними програмами, які надають допомогу людям похилого віку під час війни. Це свідчить про значну проінформованість частини студентів щодо доступної допомоги. На другому місці за кількістю відповідей знаходиться варіант «так, але я маю поверхневі знання», який обрали 9 респондентів. Ці студенти мають загальне уявлення про такі організації або програми, але їхнє розуміння є неповним. Ще 6 респондентів зазначили, що вони лише частково чули про такі програми, але не володіють розумінням про них. Група демонструє обмежене ознайомлення з питанням, що може вказувати на брак інформації чи доступу до неї. Найменша частка опитаних, 2 респондента, заявила, що взагалі не мають інформації про існування таких організацій чи програм, що вказує на те, що деякі студенти залишаються повністю необізнаними щодо допомоги, яка могла б бути корисною у складних умовах війни. Загалом результати свідчать, що хоча більшість респондентів має хоча б базове уявлення про такі організації або

програми, лише менше половини можуть сказати, що добре поінформовані. Це підкреслює необхідність покращення комунікації щодо наявних ресурсів для підтримки людей похилого віку під час війни.

Наступне питання було «Чи маєте Ви практичний досвід роботи з людьми похилого віку?» (Рис. 2.2.13)

Рис. 2.2.13 Результати відповідей на питання щодо практичного досвіду роботи з людьми похилого віку

Першу групу склали респонденти, що зазначили: «Так, я працював(ла) у цій сфері під час навчальної практики» – 26% тобто 8 респондентів. Ці студенти мають практичний досвід роботи з людьми похилого віку, отриманий у процесі навчання, під час проходження практики, що свідчить про те, що навчальні програми для певної частини опитаних включали реальний досвід роботи з літніми людьми, який є цінним для розуміння специфіки такої діяльності. Другу групу склали ті, хто вказав: «Так, я маю досвід роботи в соціальних проектах або волонтерській діяльності». Таких респондентів виявилось 17%, що відповідає 5 студентам. Ці люди набули свій досвід через участь у соціальних або волонтерських ініціативах, спрямованих на допомогу людям похилого віку. Це може включати

благодійні акції, підтримку в рамках громадських проєктів або особисту участь у допомозі літнім людям. Найбільшу групу, а саме 40% респондентів (12 студентів), склали ті, хто відповіли: «Ні, я не маю досвіду, але обговорював(ла) цю тему на навчальних заняттях». Ці респонденти не мають безпосереднього практичного досвіду роботи з людьми похилого віку, але вони ознайомлені з цією тематикою на теоретичному рівні, наприклад, у рамках навчальних курсів чи лекцій, що свідчить про певний рівень підготовки, але бракує реального контакту, який міг би закріпити отримані знання на практиці. 17% опитаних (5 студентів) обрали варіант «Ні, я не маю досвіду і не мав(ла) змоги обговорювати цю тему». Ця група демонструє повну відсутність досвіду або навіть теоретичного ознайомлення з питанням роботи з людьми похилого віку. Це може вказувати як на обмежені можливості для вивчення цієї тематики, так і на потенційний брак уваги до цієї проблеми в їхньому навчанні чи професійній діяльності.

Загалом результати опитування свідчать, що лише 43% респондентів мають практичний досвід роботи з літніми людьми, причому цей досвід був здобутий або в межах навчальної практики, або через участь у соціальних і волонтерських проєктах. Решта 57% респондентів такого досвіду не мають. З них більшість, 12 осіб, обговорювали цю тему в межах навчання, але не мали практичного контакту, тоді як інші 5 осіб взагалі не стикалися з цією сферою, навіть у теоретичному контексті.

Для оцінки рівня готовності студентів до роботи з людьми похилого віку було задане питання «Наскільки Ви відчуваєте себе готовим до роботи з людьми похилого віку?» (Рис. 2.2.14)

Рис. 2.2.14 Рівень готовності студентів до роботи з людьми похилого віку

Найбільшу частку респондентів – 37% (або 11 студентів) – склали ті, хто вважають себе повністю готовими до роботи з літніми людьми. Ці респонденти впевнені у своїх знаннях і навичках, наголошуючи на тому, що мають відповідну підготовку, що може свідчити про їхню освітню базу або практичний досвід, які дозволяють почуватися компетентними у взаємодії з людьми похилого віку. Дещо менше, але значну частку – 33% (або 10 студентів) – склали ті, хто зазначили: «Гадаю, що готовий(а), але потребую додаткових знань і практики». Ця група висловила впевненість у своїй базовій готовності, але також визнала, що для ефективної роботи з літніми людьми їм необхідно покращити свої знання або здобути більше практичного досвіду, що свідчить про прагнення до самовдосконалення й розуміння того, що робота з цією категорією населення потребує комплексного підходу. Ще 20% респондентів (або 6 студентів) обрали варіант відповіді: «Маю загальне уявлення, але підготовка потрібна значна». Ці студенти знайомі з основами роботи з людьми похилого віку, але визнають, що їхні знання є поверхневими, а практичного досвіду недостатньо. Для цієї групи важливою є можливість пройти спеціалізовану підготовку, яка дозволить розширити їхні знання та забезпечити належний рівень професійної компетенції. 10%

респондентів (або 3 студента) визнали, що «не готові до роботи в таких умовах». Ці люди не мають ні відповідної підготовки, ні впевненості у своїх можливостях працювати з літніми людьми. Їхня відповідь свідчить про повну відсутність досвіду та знань у цій сфері, що може бути наслідком недостатньої інформованості або браку можливостей для навчання й практики.

Наступне питання було задано студентам – «Чи вважаєте Ви, що робота з людьми похилого віку може призвести до емоційного вигорання соціального працівника?» (Рис. 2.2.15)

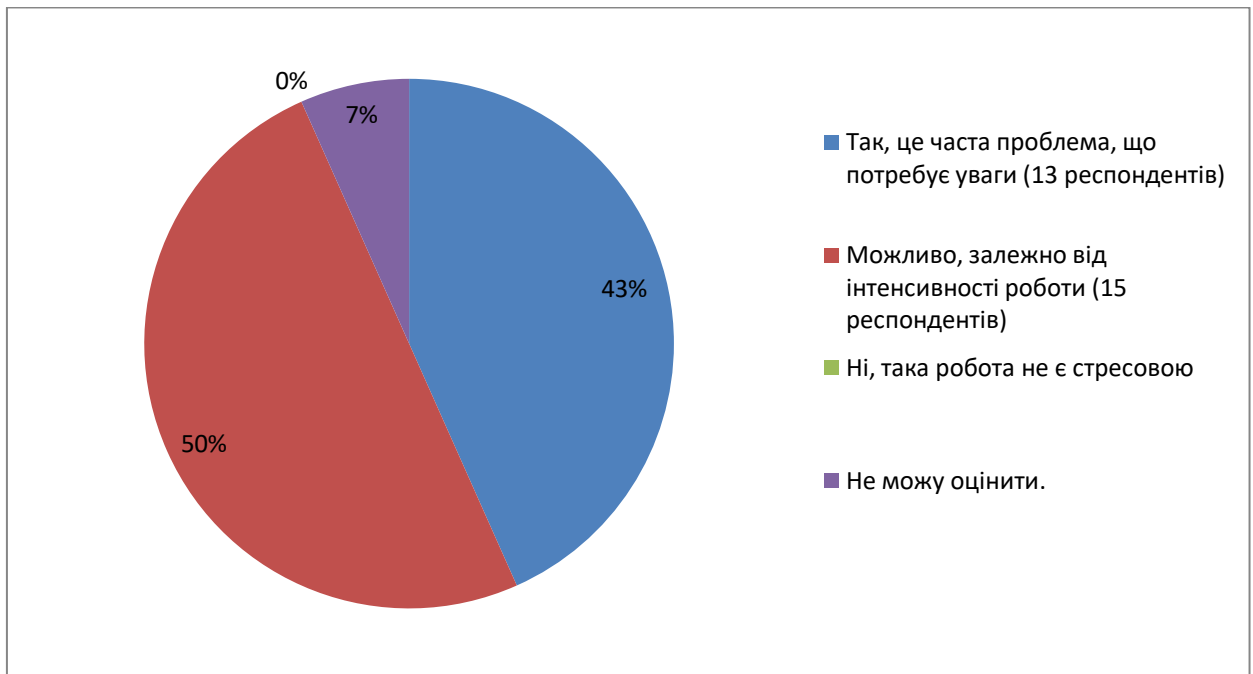

Рис. 2.2.15 Результати відповідей на питання щодо емоційного вигорання у роботі з людьми похилого віку

За результатами можна побачити що найбільша частина респондентів, 50% (15 студентів), зазначили, що ризик емоційного вигорання залежить від інтенсивності роботи. Це означає, що студенти усвідомлюють роль навантаження, кількості та складності завдань, а також емоційного залучення у процес роботи. Другою за кількістю відповідей є позиція «Так, це часта проблема, що потребує уваги», яку обрали 43% (13 студентів). Ця частка

респондентів вважає, що емоційне вигорання є досить поширеним явищем серед соціальних працівників, які взаємодіють з людьми похилого віку. Це свідчить про усвідомлення значного емоційного навантаження, яке може бути викликано роботою з уразливими групами населення, зокрема людьми похилого віку. Студенти, які дали таку відповідь, очевидно, розуміють необхідність приділення уваги цій проблемі та впровадження методів профілактики емоційного виснаження. Лише 7% респондентів (2 студента) вважають, що така робота не є стресовою. Це досить незначна частка, яка свідчить про те, що лише небагато студентів сприймають роботу з людьми похилого віку як діяльність, яка не створює значного емоційного навантаження. Можливо, така відповідь пояснюється їхнім досвідом чи уявленням про специфіку професії.

Завершальне питання було «Чи вважаєте Ви, що сучасна освітня програма достатньо готує до роботи з людьми похилого віку?» (Рис. 2.2.16)

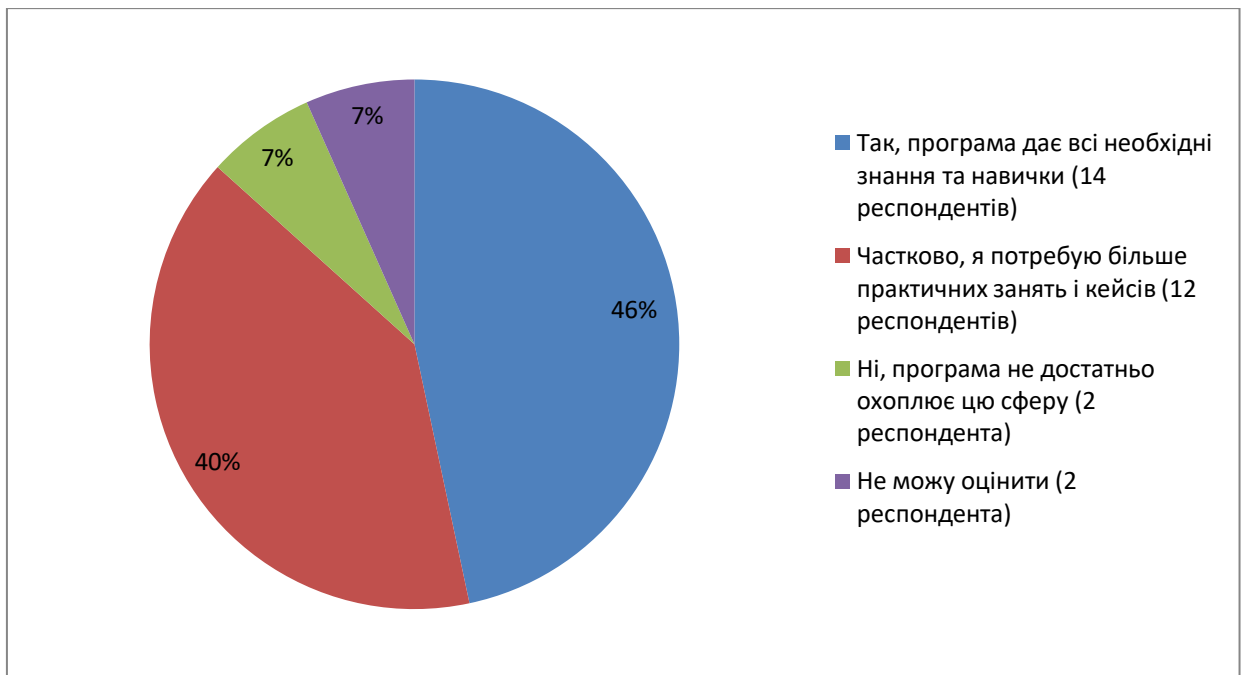

Рис. 2.2.16 Результати відповідей за питанням щодо освітньої програми

За результатами відповіді на питання щодо того, чи сучасна освітня програма достатньо готує до роботи з людьми похилого віку, були отриманні різні думки, які демонструють неоднозначне сприйняття якості підготовки.

Найбільша частка респондентів, а саме 46% (14 студентів), вважають, що програма повністю забезпечує всі необхідні знання та навички для роботи з людьми похилого віку, Вони переконанні, що зміст навчального процесу достатньо структурований, теоретичні основи й практичні елементи відповідають потребам сучасної підготовки. Однак, значна частина респондентів – 46% (12 студентів) висловили думку, що програма лише частково готує до роботи з людьми похилого віку. Зокрема, студенти вказують на потребу у більшій кількості практичних занять, прикладних кейсів та ситуаційних вправ, які б дозволили їм краще адаптуватися до реальної роботи з людьми похилого віку. Це може свідчити про те, що наявна програма, хоч і має базові компоненти, недостатньо орієнтована на практичну підготовку. 7% респондентів (2 студенти) заявили, що навчальна програма не охоплює цю сферу достатньою мірою. Ці студенти, ймовірно, вважають, що питання роботи з людьми похилого віку недостатньо висвітлені або не є пріоритетними в навчальному процесі. Їхня позиція може вказувати на необхідність суттєвих змін у програмі. Ще 7% респондентів (також 2 студента) зазначили, що їм важко оцінити якість підготовки. Можливо, вони не мають достатнього досвіду чи інформації, щоб сформулювати остаточну думку.

Отже, результати опитування студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» свідчать про неоднорідний рівень їх теоретичної та практичної готовності до роботи з людьми похилого віку. Значна частина опитаних демонструє обізнаність їх базовими чинниками соціальної роботи, виявлено брак знань про конкретні методики, соціальні програми та підходи до вирішення складних завдань у цій сфері. Це вказує на необхідність посилення практичної спрямованості освітніх програм, розвитку навичок комунікації, аналізу та адаптації до потреб клієнтів.

2.3 Рекомендації щодо підвищення ефективності професійно практичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку

Поглиблення теоретичної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку є важливим кроком у забезпеченні ефективної професійної діяльності в цій сфері. Одним із важливих напрямів є розширення змісту дисциплін, що спрямовані на вивчення специфіки старіння та соціальної роботи з літніми людьми. Особливу увагу необхідно приділити таким дисциплінам, як соціальна геронтологія, яка дозволяє студентам зрозуміти основи демографічних змін, вікових особливостей, потреб і проблем літніх людей. Ця дисципліна має включати детальне вивчення фізіологічних змін у старшому віці, таких як зниження рухливості, порушення когнітивних функцій та розвиток хронічних захворювань. Також необхідно висвітлювати психологічні особливості старіння, зокрема питання емоційної самотності, втрати соціальних зв'язків і адаптації до нових життєвих умов.

До навчального плану доцільно включити теми, які всебічно розкривають специфіку соціального захисту літніх людей, з акцентом на вирішення проблем, що виникають у кризових ситуаціях. Зокрема, важливо звернути увагу на аспекти, пов'язані з війною, пандемією чи економічною нестабільністю, які значно ускладнюють доступ літніх людей до необхідних ресурсів і послуг. У рамках таких тем студенти мають вивчати сучасні моделі соціальної підтримки, які відповідають потребам цієї соціальної групи. Це передбачає ознайомлення із принципами активного старіння, що сприяють збереженню самостійності, фізичного та психологічного здоров'я літніх людей навіть у складних життєвих умовах.

Особливу увагу слід приділити міжнародним стандартам геронтологічної допомоги, які визначають основні підходи до соціального захисту літніх людей. Студенти мають не лише теоретично ознайомитися з

цими стандартами, але й навчитися застосовувати їх на практиці, адаптуючи до національних реалій. Важливо, щоб навчальний процес включав вивчення державних програм і політики, спрямованих на підтримку літніх людей в Україні. Це дозволить майбутнім фахівцям краще розуміти механізми соціальної допомоги, враховувати специфіку їхнього функціонування та ефективно залучати ці ресурси для вирішення конкретних проблем клієнтів.

Збільшення уваги до тематики соціального захисту літніх людей сприятиме формуванню у студентів необхідних компетенцій для роботи в умовах сучасних викликів, таких як демографічне старіння населення, підвищення соціальної ізоляції та обмежений доступ до послуг у кризових ситуаціях.

Важливим напрямом удосконалення підготовки соціальних працівників є збільшення навчальних годин, відведених на вивчення дисципліни, що висвітлюють специфіку роботи з людьми похилого віку. Це дозволяє забезпечити глибше опанування теоретичних знань і сприяти формуванню практичних навичок, що є меншою мірою для ефективної взаємодії з цією соціальною групою. Наприклад, такі дисципліни, як «Соціальна геронтологія», «Соціальна робота з високими групами клієнтів» та «Соціально-психологічна робота в екстремальних та кризових ситуаціях», повинні мати більш розширену структуру, яка включає не лише лекційні та семінарські заняття, але й інтерактивні форми навчання.

Один із головних компонентів навчального процесу має стати моделювання реальних ситуацій, які соціальні працівники можуть зустріти у роботі з літніми людьми. Це може бути випадково надання допомоги самотнім літнім людям, вирішення проблем соціальної ізоляції, адаптації до фізіологічних та когнітивних змін або розробка стратегій реабілітації для осіб, які постраждали від кризових подій, таких як війна чи стихійний лиха. Завдяки таким вправам студенти остаточно краще розуміють конкретну потребу літніх клієнтів, навчаються ефективно будувати комунікацію та надавати адресну підтримку.

Важливо включати до навчального процесу аналіз конкретних ключів із роботи соціальних служб. Це дозволить майбутнім фахівцям володіти навичками проблем діагностики, складання індивідуальних планів допомоги, координації з іншими спеціалістами, такими як лікарі чи психологи, та оцінки ефективності наданих послуг. Використання кейс-методу забезпечує студентам практичні знання про різноманітні аспекти роботи з людьми похилого віку, від вирішення юридичних питань до забезпечення емоційної підтримки.

Розширена структура дисципліни, орієнтованої на підготовку соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку, повинна забезпечити специфіку діяльності в кризових умовах. Враховуючи, що літні люди є однією з найбільш різноманітних категорій населення, особливо в періоди надзвичайних ситуацій, навчання має бути спрямоване на формування практичних навичок швидкого реагування та ефективної координації дій. Студенти повинні засвоїти алгоритми забезпечення безпеки літніх людей у разі загрози їхньому життю чи здоров'ю. Це включає планування та організацію евакуації, створення безпечних умов у нових місцях, а також забезпечення їх базових потреб, таких як харчування, медична допомога та житло.

Одним із ключових завдань є навчання координації надання гуманітарної допомоги. Соціальні працівники повинні вміти оцінювати потреби літніх людей, працювати з волонтерськими організаціями, державними установами та міжнародними фондами для оперативного залучення ресурсів. Особливе увага має приділяти вирішенню проблеми доступу до медичних послуг, ліків та спеціалізованого обладнання, які є критично важкими для осіб похилого віку, особливо тих, хто страждає на запалення захворювання чи має обмеження.

Крім того, навчальний процес повинен включати практичні заняття, спрямовані на формування навичок роботи з наслідками психологічної травми у літніх людей. Кризові ситуації, такі як війна чи природні

катаклізми, можуть викликати сильний емоційний стрес, страх, відчуття втрати та ізоляції, які особливо гостро переживаються людьми похилого віку. Студенти повинні опанувати техніку психологічної підтримки, методи кризового консультування та програми реабілітації, спрямовані на відновлення емоційного благополуччя клієнтів. Таким чином, підготовка студентів до роботи в кризових умовах повинна бути багатогранною та включати як теоретичні знання, так і практичні навички. Такий підхід сприятиме формуванню компетенцій, особливо для ефективної підтримки літніх людей у складних життєвих характеристиках, забезпечуючи їхню безпеку, фізичні та психологічні особливості.

Одним із головних напрямів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку має стати детальне вивчення існуючих державних і недержавних програм підтримки цієї соціальної групи. Це дозволить студентам розуміти, які механізми допомоги вже функціонують у суспільстві, як вони організовані, та як ефективно використовувати ці ресурси у своїй практичній діяльності.

Для реалізації цього завдання у навчальних програмах варто передбачити спеціалізований модуль, присвячений соціальним програмам для літніх людей в Україні. Цей модуль має включати наступні складові:

- аналіз основних ініціатив, спрямованих на підтримку літніх людей, таких як пенсійне забезпечення, соціальна допомога на дому, програми забезпечення медикаментами, пільги на оплату житлово-комунальних послуг тощо. Важливо, щоб студенти ознайомилися зі структурами, відповідальними за впровадження цих програм (наприклад, Пенсійний фонд України, органи соціального захисту, центри соціальних служб).
- ознайомлення з діяльністю благодійних фондів, громадських організацій, волонтерських об'єднань, які допомагають літнім людям. Це можуть бути програми доставки продуктів харчування, організація дозвілля, психологічної підтримки, навчання цифровій грамотності

тощо. Варто акцентувати увагу на ролі співпраці соціальних працівників із цими організаціями.

- студенти мають знати, як літні люди можуть скористатися цими програмами, які документи потрібні, куди звертатися і які ресурси доступні залежно від місця проживання або соціального статусу.
- аналіз ефективності існуючих програм, їхніх сильних і слабких сторін. Це дозволить майбутнім фахівцям ідентифікувати прогалини у підтримці літніх людей та запропонувати свої ідеї щодо їх подолання.
- для закріплення знань студенти можуть проводити аналіз конкретних кейсів, пов'язаних із використанням соціальних програм. Наприклад, вони можуть скласти індивідуальні плани допомоги літнім людям, враховуючи доступні ресурси. Іншим варіантом є розробка міні-проектів щодо покращення доступності або ефективності програм підтримки.

Вивчення цього модуля має не лише підвищити теоретичну обізнаність студентів, але й сприяти розвитку практичних навичок орієнтації в соціальних програмах, адвокації інтересів клієнтів, надання консультацій і організації доступу до ресурсів. Такий підхід підготує майбутніх соціальних працівників до реальної роботи в соціальній сфері, допоможе краще розуміти потреби літніх людей і ефективно підтримувати їх на різних етапах життя.

Одним із важливих елементів покращення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є залучення до навчального процесу експертів-практиків, які мають безпосередній досвід роботи з літніми людьми в умовах війни або інших кризових ситуацій. Такий підхід дозволяє студентам отримати унікальні знання, засновані на реальних прикладах, і краще зрозуміти специфіку своєї майбутньої діяльності.

Практики можуть поділитися історіями зі своєї роботи, розповісти про складнощі, з якими стикаються літні люди у кризових умовах, а також про підходи до вирішення цих проблем. В умовах війни, наприклад, літні люди нерідко опиняються у вразливих ситуаціях: втрачають доступ до життєво

необхідних ресурсів, таких як їжа, ліки чи медична допомога; стикаються з ізоляцією через відсутність рідних чи близьких; потребують психологічної підтримки через втрати чи постійний стрес. Практики, які працюють із такими клієнтами, можуть пояснити студентам, як виявляти потреби літніх людей, організувати для них допомогу, співпрацювати з іншими фахівцями чи організаціями.

Виступи практиків дозволяють студентам зрозуміти, як теоретичні знання застосовуються у реальних умовах. Наприклад, вони можуть дізнатися про специфіку організації евакуації людей похилого віку із зони бойових дій, особливості надання їм психологічної підтримки, забезпечення доступу до медичних послуг та допомоги у вирішенні побутових проблем. Це сприяє формуванню цілісного розуміння роботи соціального працівника та розвиває навички прийняття рішень у складних ситуаціях. Запрошені експерти можуть висвітлити роботу з різними соціальними програмами, які спрямовані на підтримку літніх людей у кризових умовах. Це дає студентам можливість дізнатися про існуючі механізми допомоги, особливості їх реалізації та ефективність. Важливим є також обговорення викликів, які виникають під час роботи з такими програмами, і пошуку шляхів їх подолання. Формат таких лекцій може бути різноманітним: від традиційних виступів до інтерактивних воркшопів, під час яких студенти розв'язують кейси на основі реальних прикладів. Практики можуть моделювати кризові ситуації, щоб студенти вчилися реагувати на них у контрольованих умовах. Такий підхід дозволяє майбутнім соціальним працівникам не лише засвоїти теоретичну базу, а й розвивати практичні вміння, необхідні для ефективної роботи.

Окрім знань та навичок, такі лекції сприяють формуванню у студентів емпатії, розуміння важливості своєї професії та мотивації до подальшого професійного зростання. Спілкування з досвідченими фахівцями надихає студентів, дозволяє їм побачити реальну цінність їхньої роботи та готує до викликів, які можуть виникнути в їхній кар'єрі. Залучення практиків створює

можливість для студентів налагоджувати професійні контакти, отримувати пропозиції щодо стажування або волонтерської діяльності. Це сприяє їхньому кращому зануренню в професійну спільноту ще на етапі навчання. Таким чином, інтеграція виступів експертів у навчальний процес є важливим кроком до підготовки висококваліфікованих фахівців, готових працювати в складних умовах і забезпечувати якісну підтримку літнім людям.

Підсумовуючи вищесказане удосконалення підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з літніми людьми потребує комплексного підходу, який включає поглиблення теоретичних знань, розвиток практичних навичок та інтеграцію інноваційних методів навчання. Розширення змісту дисциплін, спрямованих на вивчення специфіки старіння, вивчення державних і недержавних програм підтримки літніх людей, а також залучення експертів-практиків до навчального процесу сприятиме формуванню у студентів професійної компетентності, емпатії та здатності ефективно працювати у кризових ситуаціях. Такий підхід забезпечить майбутнім фахівцям необхідні знання й уміння для якісної соціальної роботи з однією з найбільш вразливих категорій населення — людьми похилого віку, допомагаючи їм у подоланні життєвих викликів і покращенні якості життя.

Висновки до другого розділу

Другий розділ дослідження присвячений глибокому аналізу процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. Висвітлено особливості освітньо-професійних програм, які реалізуються в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили на спеціальності 231 «Соціальна робота», а також проведено дослідження, спрямоване на вивчення рівня готовності студентів до виконання професійних обов'язків у цій сфері.

Аналіз теоретичних аспектів показав, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється через навчальні програми, які забезпечують базові теоретичні знання та формування практичних умінь. Окрему увагу приділено дисциплінам, які стосуються роботи з літніми людьми, зокрема курс «Соціальна геронтологія», що дозволяє студентам оволодіти знаннями про фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти старіння, а також про основні методи підтримки літніх людей. Водночас, отриманий обсяг спеціалізованих дисциплін і навчальних годин, присвячених цій тематиці, є недостатнім для формування загальної готовності до роботи з людьми похилого віку.

Практичний компонент розділу обґрунтовується на результатах опитування студентів спеціальності 231 «Соціальна робота», яке було проведено для визначення рівня їхньої теоретичної обізнаності, практичної підготовки та психологічної готовності до роботи з літніми клієнтами. Згідно з отриманими даними, молоді студенти мають базові знання щодо специфіки роботи з людьми похилого віку, однак рівень їхньої практичної підготовки є неоднорідним. Студенти відзначили важливість індивідуального підходу до кожного клієнта та комплексної підтримки, яка включає медичну, психологічну та соціальну допомогу. Проте, значна частина респондентів вказала на недостатню обізнаність щодо соціальної програми підтримки літніх людей, що свідчить про необхідність посилення цього компонента в освітньому процесі.

У цілому, результати дослідження свідчать про необхідність удосконалення освітніх програм для майбутніх соціальних працівників, спрямованих на посилення практичної підготовки, міждисциплінарного підходу до навчання та включення новітніх методик соціальної роботи до роботи з людьми похилого віку. Особливу увагу слід приділити формуванню компетентностей, які зможуть працювати з літніми людьми в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема війни та економічної нестабільності. також, пропонується збільшити обсяг практичних занять, впровадити спеціалізовані модулі з геронтології та кризового консультування, а також розширити можливості студентів для проходження виробничої практики в соціальних службах, які працюють з людьми похилого віку. Такий підхід сприятиме підвищенню професійної готовності майбутніх соціальних працівників до ефективного вирішення складних завдань у їхній професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та результатів проведеної експериментальної роботи, відповідно до завдань дослідження, дає підстави зробити наступні висновки:

1. Аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої характеристиці людей похилого віку як соціальної категорії, підтверджує, що ця група населення є однією з найбільш вразливих і потребує особливої уваги з боку соціальних працівників. Люди похилого віку стикаються зі значними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, які зумовлюють їхні потреби у підтримці, догляді та соціальній інтеграції. До основних характеристик цієї категорії населення належать зниження фізичних можливостей, підвищення залежності від соціальних послуг, ризик самотності та соціальної ізоляції. Визначено, що зростання частки дітніх людей у структурі населення ставить нові виклики перед соціальною політикою, що має бути орієнтована на забезпечення гідного рівня життя для цієї категорії населення.

2. Правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку регулюються міжнародними стандартами, такими як Європейська соціальна хартія, а також нормативно-правовими актами, зокрема Закон України «Про основи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку». Визначено, що національне законодавство створює базу для захисту прав літніх людей, проте потребує вдосконалення у частині адаптації до сучасних соціально-економічних умов. Особливо актуальним є розвиток програм соціального забезпечення, що включають доступ до медичних послуг, допомогу догляді та психологічну підтримку.

3. Розкриття сутності професійно-практичної роботи з людьми похилого віку засвідчило, що успішна соціальна робота з цією категорією базується на комплексному підході, який поєднує фізичний, психологічний і соціальний аспекти допомоги. Встановлено, що соціальна робота з літніми людьми

включає широкий спектр завдань, зокрема соціальну реабілітацію, забезпечення догляду, підтримку у повсякденному житті, а також заохочення до соціальної активності. Специфічними рисами роботи з цією групою населення є врахування, вікових, фізичних та психологічних особливостей, а також застосування індивідуально підходу. Описано основні технології соціальної роботи, такі як соціальна адаптація, терапія, консультування, піклування та патронаж, що дозволяють ефективно задовольняти потреби літніх людей і сприяти їх інтеграції у суспільство. Особливу увагу приділено зміненим умовам соціального обслуговування в Україні через війну, які включають розширення доступу до послуг, впровадження цифрових рішень, підвищення ролі волонтерських ініціатив і міжнародної підтримки.

4. Професійно-практична підготовка соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку є ключовим етапом формування фахівців, здатних ефективно відповідати на сучасні виклики соціальної сфери. Особливістю цієї підготовки є інтеграція теоретичних знань із практичними навичками, що включають вивчення основ геронтології, психології та правових основ роботи з цією категорією населення, а також практичне стажування у геріатричних центрах, участь у волонтерських програмах. Визначено, що однією з важливих складових є розвиток емоційної компетентності, зокрема емпатії, стресостійкості та навичок активного слухання, які необхідні для встановлення довірчих відносин із клієнтами та підтримки їхнього психоемоційного стану. Також зазначено, що важливим є врахування культурних і соціальних особливостей клієнтів, таких як їхні традиції, звичаї та соціальні ролі, що сприяє створенню персоналізованих програм допомоги. В умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан, особливий акцент зроблено на вивченні технік емоційної стабілізації, дихальних практик, методів роботи з негативними емоціями та навичок надання психологічної першої допомоги.

5. Проаналізувавши стан професійної підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку, було визначено низку ключових

складових. Встановлено, що освітні програми включають важливі дисципліни, такі як «Соціальна геронтологія», «Соціальна робота з різними групами клієнтів» та «Соціально-психологічна діяльність в кризових та екстремальних ситуаціях» які формують базові знання про фізіологічні, психологічні та соціальні потреби людей похилого віку. Однак, їх обсяг і практична спрямованість залишаються недостатніми для комплексного формування необхідних компетентностей. Аналіз опитування спеціальності 231 «Соціальна робота» виявив неоднорідність готовності студентів до роботи з людьми похилого віку. Хоча більшість респондентів демонструють обізнаність із теоретичними аспектами, але їм бракує практичних навичок. Визначено, що ефективна робота з людьми похилого віку потребує інтегрованого підходу, який включає медичні, психологічні, соціальні й правові аспекти. Проте, такі елементи часто розглядаються ізольовано, що створює прогалини в підготовці фахівців. Дослідження показали, що війна в Україні суттєво змінила умови роботи з літніми людьми, що потребує адаптації навчальних програм до нових реалій, зокрема посилення уваги до кризового консультування.

6. На основі проведеного дослідження та аналізу навчальних потреб майбутніх соціальних працівників було визначено ключові напрями удосконалення їх підготовки до роботи з людьми похилого віку. Формування професійної компетентності соціальних працівників потребує комплексного підходу, який включає як теоретичні чинники, так і практичну підготовку. Поглиблення теоретичної бази через розширення змісту навчальних дисциплін, таких як «Соціальна геронтологія», дозволить студентам краще розуміти специфіку старіння, демографічні зміни, вікові особливості та основні проблеми літніх людей, зокрема емоційну самотність та втрату соціальних зв'язків. Практична орієнтація навчання з використанням інтерактивних методів, таких як моделювання реальних ситуацій, кейс-метод і розробка індивідуальних планів допомоги, сприятиме розвитку у студентів практичних навичок, особливо важливих для роботи в кризових умовах,

таких як війна, пандемії чи економічна нестабільність. Інтеграція міжнародних стандартів через вивчення та адаптацію сучасних підходів до соціального захисту літніх людей забезпечить майбутнім фахівцям розуміння актуальних моделей соціальної підтримки та їх ефективного застосування у національному контексті. Залучення практиків до навчального процесу дозволить студентам краще зрозуміти реальні виклики професії та отримати мотивацію до професійного розвитку. Впровадження цих рекомендацій сприятиме формуванню у студентів соціальної емпатії, професійної компетентності та готовності до роботи з літніми людьми, що є важливим завданням сучасних соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусь О. Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 4 (11). С. 283-294., с. 283–294
2. Антонова, Л. В. Міждисциплінарний підхід у роботі з літніми людьми: соціальні та медичні аспекти // Збірник наукових праць Національного педагогічного університету. – 2020. – № 1. – С. 49–55.
3. Баландіна Н., Панькович О., Ейджистські дискурсивні практики в новинах електронних медіа / Журналістика в системі соціокомунікаційної діяльності / Образ, 2021. Vol.2 (36). Р. 40–53.
4. Басов, Н. Г. Соціальна політика та соціальна робота з літніми людьми // Харків: ХНЕУ. – 2015. – С. 188.
5. Білан, Т. В. Роль соціального працівника в адаптації літніх людей до цифрового суспільства // Інноваційні технології в соціальній роботі. – 2023. – № 2. – С. 68–74.
6. Боднарук М. І., Орловський О. Я., Бурка А. В. Право соціального захисту : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 184 с.
7. Бойко, А. М., Боднарченко, Н. Б. Соціальне обслуговування людей похилого віку в умовах поширення SARS-COV-2 // Молодий вчений. – 2021. – № 3. – С. 85–88
8. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: <https://www.who.int> (дата звернення: 19.11.2024)
9. Галіяш Н. Б. Характеристика основних соціальних проблем людей похилого віку / Н. Б. Галіяш // Медсестринство. – 2012. – № 1. – С. 17–19.

10. Голова Н. І. Соціальні моделі обслуговування геронтологічної групи населення в Україні. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No. 2. pp. 170-177. (с. 174)
11. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: термінол.-понятійн. слов. / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасик. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.
12. Голубенко Т. О. Особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. *Молодий вчений*. 2013. № 1(01). С. 77-81.
13. Голубенко Т.О. Правові засади соціального захисту людей похилого віку / Т.О. Голубенко// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 23-34.
14. Гришина Т.В. Соціальне залучення людей старшого віку: порівняльний аналіз українського та європейських суспільств: автореф. дис. ... канд соц. наук: 22.00.04. Київський національний університет ім.Т.Г.Шевченка, 2015. 24 с.
15. Гусак Н. Є. Соціальна робота з людьми похилого віку / Н. Є. Гусак. – Київ : Центр навчальної літератури, 2012. – 256 с.
16. Дегтяренко, С. А. Індивідуальний підхід у роботі соціального працівника з літніми людьми: особливості реалізації // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологія». – 2019. – № 4. – С. 73–77.
17. Декларація з проблем старіння: прийнята на Всесвітній асамблеї з проблем старіння 1982 р. – Відень: ООН, 1982. URL: <https://example.com> (дата звернення: 19.11.2024)
18. Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку і людей з інвалідністю. Від 7.06.2017 № 956. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text>

19. Джуган В. В., Джуган Р. І. Науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота». 2022. випуск 1 (50)
20. Довгань Н. О. Соціальний діалог і його призначення у міжпоколінних стосунках. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Том. ІХ. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9. Київ, 2016. С. 179–187.
21. Довгань Наталія. Дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь: стратегія узагальнених даних / Організаційна психологія. Економічна психологія. № 2–3 (20) / 2020. — С. 31–41.
22. Європейська соціальна хартія (1961 р.): прийнята 18 жовтня 1961 р. у м. Турин. – Турин: Рада Європи, 1961. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/035> (дата звернення: 19.11.2024)
23. Європейська соціальна хартія (переглянута), Страсбург, 3 травня 1996 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_-062#Text
24. Жарова, Л. П. Формування соціальної компетентності у працівників, які працюють із літніми людьми // Соціальна робота: виклики сьогодення. – 2020. – № 2. – С. 28–33.
25. Житинська М.О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2018. 250 с.
26. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року (у редакції від 15 листопада 2024 року, підстава - 4017-IX) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.
27. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради

- України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 19.11.2024)
28. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» № 3721-ХІІ від 16.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 4. – Ст. 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12> (дата звернення: 19.11.2024)
29. Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17 січня 2019 року
30. Зверєва, І. В. Соціальна педагогіка: теорія і практика // Київ: Академвидав. – 2013. – С. 150.
31. Зверєва, І. Д. Соціальна робота в Україні // Київ: Центр навчальної літератури. – 2006. – 464 с.
32. Іванова, І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку // Університет «Україна». – Київ, 2023. – 220 с.
33. Капліна, С. В. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку в контексті цифровізації суспільства // Наукові записки Українського католицького університету. – 2022. – Т. 25. – С. 115–120.
34. Капська, А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект // Київ: Центр навчальної літератури. – 2004. – 352 с.
35. Карауланова, К. В., Коломієць, О. Г. Форми та методи соціальної роботи з людьми похилого віку // Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених. – 2021. – № XXIII. – С. 443–445.
36. Кірічок, О. А. Соціальні послуги для осіб похилого віку: міжнародний досвід та вітчизняна практика // Соціальна політика і соціальна робота. – 2020. – № 4. – С. 39–47.
37. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ«Геопринт». 2021. 288 с.

- 38.Коваленко, Н. І. Ефективність групової роботи з літніми людьми: досвід соціальної служби // Соціальний захист. – 2021. – № 4. – С. 88–94.
- 39.Ковальчук, В. В. Соціальна підтримка людей похилого віку в умовах децентралізації: досвід і перспективи // Вісник соціальної роботи. – 2019. – № 3. – С. 45–52.
- 40.Коленіченко Т. І. Соціальна робота з людьми похилого віку. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2011. № 4. С. 20-25.
- 41.Комарова О. Соціальні трансферти як чинник життєзабезпечення людей похилого віку (на прикладі Дніпропетровської області): автореф. дис. ... канд соц. наук: 22.00.04. Київський національний університет ім.Т.Г.Шевченка, 2014. 17 с.
- 42.Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 48 с.
- 43.Корнієнко М. П. Культурні особливості клієнтів: виклики для соціальних працівників / М. П. Корнієнко. – Одеса: ОНУ, 2017. – 140 с.
- 44.Кравченко І.С. Основи соціальної роботи: навчальний посібник. – К.: Академія, 2020
- 45.Кравчук, І. Г. Соціально-психологічна підтримка людей похилого віку: європейський досвід та його адаптація в Україні // Європейський соціальний досвід. – 2021. – № 5. – С. 34–40.
- 46.Кузнецов О. В., Співак Я. О., Співак Л. А. Правові основи та форми соціальної роботи з людьми похилого віку // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2023. – №1(105). – С.)
- 47.Кухта М. Соціальний потенціал людей старшого віку в Україні [монографія]. Київ: КНУКіМ, 2018f. 304 с.
- 48.Лісова, О. Ю. Розвиток послуг денного догляду для осіб похилого віку: роль соціальних працівників // Соціальні інновації та розвиток. – 2022. – № 6. – С. 19–25.

49. Лукашевич, М. А. Соціальна підтримка людей похилого віку // Київ: Наукова думка. – 2014. – С. 112.
50. Мацкевич, Ю. Р. Соціальна робота з людьми похилого віку // Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2014. – 339 с.
51. Мацкевич Ю. Р. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 340 с.
52. Мельник, Л. В. Особливості соціальної підтримки літніх людей у сучасному суспільстві // Український журнал соціальної політики. – 2020. – № 3. – С. 112–118.
53. Мещан, Т. Соціальна підтримка людей похилого віку в Україні // Державна соціальна політика: наукові підходи та реалізація. – 2017. – № 64. – С. 64–66.
54. Михнюк С. В., Кубіцький С. О. Педагогічна взаємодія в діяльності соціального працівника: характеристика провідних наукових підходів до проблеми. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2020. № 1 (46). С. 81–87.)
55. Міжнародний білль про права людини: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Нью-Йорк: ООН, 1948–1966. URL: <https://www.un.org/en/documents/udhr> (дата звернення: 19.11.2024).
56. Міністерство соціальної політики України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2024)
57. Мороз, О. В. Психосоціальні аспекти роботи з людьми похилого віку: роль соціального працівника // Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки. – 2018. – № 3. – С. 95–101.
58. Моторнюк У. І. Аналіз сучасного стану надання соціальних послуг в Україні. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 8. С. 187–190.

59. Назаренко, І. Г. Інноваційні підходи до роботи з літніми людьми в умовах пандемії COVID-19 // Соціальна робота в Україні: сучасність і перспективи. – 2021. – № 1. – С. 56–64.
60. Наказ Міністерства юстиції України від 12 листопада 2024 року № 107 «Про волонтерську діяльність в системі надання безоплатної правничої допомоги» // Офіційний вісник України. – 2024. – № 45. – Ст. 1205.
61. Нікітіна О. Ю. Соціальна робота з людьми похилого віку: методи, підходи, особливості // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2020. – № 1. – С. 33–38.
62. Паламарчук, В. О. Соціально орієнтовані технології у роботі з людьми похилого віку: тренди та виклики // Сучасні проблеми соціальної роботи. – 2023. – № 1. – С. 35–41.
63. Петренко О. В. Психологічна допомога в умовах кризових ситуацій: практичний посібник / О. В. Петренко. – Київ: Освіта, 2022. – 212 с.
64. Петренко, О. С. Особливості емоційної підтримки літніх людей у роботі соціальних працівників // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2021. – № 2. – С. 23–29.
65. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід : посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 178 с.
66. Поліщук В., Горішна Н., Слосанська Г. та ін. Соціальна робота з розширеними категоріями населення в територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід // Осадца Ю. В. Осада. В. – Тернопіль, 2018. – 221 с.
67. Попович О. М. Соціальна геронтологія: виклики сучасності / О. М. Попович // Соціальна робота в Україні. – 2020. – № 5 (24). – С. 27–34.
68. Постанова Кабінету Міністрів України № 560 від 7 травня 2022 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях».

- 69.Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 року № 94 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб» // Офіційний вісник України. – 2024. – № 8. – Ст. 312.
- 70.Принципи Організації Об'єднаних націй стосовно літніх людей, додаток до резолюції 46/91 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_314 (дата звернення: 17.03.2023)
- 71.Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2024)
- 72.Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. Розпорядження КМУ від 11 січня 2018 року, № 10-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#Text>
- 73.Романовська, Л. І. Емоційна підтримка та розвиток комунікативних навичок літніх людей у соціальній роботі // Психологія і педагогіка. – 2022. – Т. 17. – С. 44–50.
- 74.Савельчук І. Б. Інноваційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку: специфіка та особливості впровадження / І. Б. Савельчук // Young Scientist. – 2015. – № 2 (17). – С. 95–98
- 75.Семигіна, Т. В. Психосоціальна робота з літніми людьми // Київ: Освіта. – 2015. – С. 190.
- 76.Соціальний захист населення України у 2021 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ, 2022. [zb_szn_2021.pdf](#)
- 77.Суспільство і право. Громадська організація. Огляд міжнародного досвіду // [PDF-документ]. – URL: [<https://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2018/12/>] (дата звернення: 10.10.2024)

- 78.Тарасенко С. В. Роль соціальних працівників у врахуванні традицій клієнтів / С. В. Тарасенко // Соціальні інновації. – 2016. – № 4 (19). – С. 63–67.
- 79.Тимошенко, В. П. Застосування арт-терапії у роботі з людьми похилого віку: нові підходи // Практична соціальна робота. – 2022. – № 3. – С. 52–58.
- 80.Тюття, Л. Т. Основи соціальної роботи // Київ: Каравела. – 2008. – С. 172.
- 81.Фокін, В. М. Соціальні проблеми людей похилого віку // Одеса: ОНУ. – 2016. – С. 140.
- 82.Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности. Луганск : Альма матер, 1999. 138 с. , с. 51–58
- 83.Холостова, Е. І. Соціальна геронтологія: навчальний посібник // Київ: Вид-во КНЕУ. – 2010. – С. 220.
- 84.Чернишова, І. О. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку // Освітній дискурс. – 2023. – № 2. – С. 82–88.
- 85.Чорнописька В. З. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту людей похилого віку / В. З. Чорнописька, А. В. Баран // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. — 2019. — Вип. 24. — С. 61-68.
- 86.Шевченко О. Г. Основи геронтології: підручник для студентів / О. Г. Шевченко. – Київ: Освіта, 2018. – 256 с.
- 87.Шевчук, Н. Соціальна робота з людьми похилого віку: етичні аспекти та принципи // Освіта регіону. – 2021. – № 4. – С. 70–76.
- 88.Шмельова, Н. М. Геронтологія у соціальній роботі // Львів: Світ. – 2012. – С. 160.
- 89.Акран, М. С., Орене, С. F. Perceptions of Social Workers on Loneliness Among Elderly People // DIVA Portal. – 2022. – pp. 1–12.

90. Global Social Work Statement of Ethical Principles (IASSW) Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27- April-2018-1.pdf
91. Ittay Mannheim, Ella Schwartz, Wanyu Xi, Sandra C. Buttigieg, Mary McDonnell-Naughton, Eveline J. M. Wouters, and Yvonne van Zaalén. Inclusion of Older Adults in the Research and Design of Digital Technology, 2019. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6801827/>
92. Lin, X., Yin, Z. Addressing Social Isolation in Aging Societies: A Social Work Perspective // Social Work Research. – Vol. 45, № 3. – 2021. – pp. 235–250.
93. Monitoring social inclusion in Europe Edited by Antony B. Atkinson, Anne-Catherine Guio and Eric Marlier 2017 KS-05-14-075-EN-N.pdf
94. Ray, M., Phillips, J. Social Work with Older People: Promoting Wellbeing // The British Journal of Social Work. – Vol. 48, № 4. – 2020. – pp. 1127–1143.
95. Twelvetrees A. Community Work / Twelvetrees A. – London : Macmillan, 1991. – 567 p.
96. World Report on Ageism. World Health Organization, 2021 9789240016866-eng.pdf
97. World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads — in pursuit of a better future International Labour Office — Geneva: ILO, 2021. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Зазначте курс, на якому курсі Ви навчатесь:

- 3;
- 4;
- 5;
- 6.

Ваша стать:

- Чоловік
- Жінка

1. Чи знайомі Ви зі специфікою роботи соціального працівника з людьми похилого віку?

- Так, я добре розумію всі аспекти такої роботи та знаю її ключові етапи.
- Так, я маю загальне уявлення про специфіку такої роботи.
- Я чув(ла) про основні аспекти, але детально не вивчав(ла).
- Ні, я не маю чіткого розуміння.

2. Що, на Вашу думку, є головною метою соціальної роботи з людьми похилого віку?

- Забезпечення їхньої соціальної інтеграції
- Задоволення їхніх основних життєвих потреб
- Надання психологічної підтримки
- Захист їхніх прав та свобод
- Медична допомога та реабілітація
- Інше _____

3. На Вашу думку, наскільки важливим є внесок соціального працівника у забезпечення добробуту людей похилого віку?

- Дуже важливим (без участі соціальних працівників складно забезпечити якісну підтримку).
- Важливим (соціальні працівники значно впливають на якість життя клієнтів).
- Посереднім (їх внесок рівнозначний роботі інших спеціалістів).
- Малозначущим (інші спеціалісти виконують основну роботу).

4. Які види допомоги є найбільш актуальними та необхідними для людей похилого віку?

- Матеріальна допомога та забезпечення життєвих потреб.
- Емоційна підтримка та боротьба із самотністю.
- Допомога в адаптації до технологічних змін.
- Організація дозвілля та соціальних заходів.
- Медична допомога та реабілітація.
- Консультування щодо соціальних послуг.
- Інше _____

5. Який підхід у роботі з людьми похилого віку, на вашу думку, є найбільш ефективним?

- Індивідуальний підхід до кожного клієнта.
- Групові програми, що сприяють соціалізації.
- Комплексна підтримка (медична, соціальна, психологічна).
- Використання інноваційних технологій у соціальній роботі.
- Волонтерська допомога.
- Залучення сім'ї клієнта до процесу підтримки.
- Інше _____

6. Чи важливим є етичний аспект у роботі з літніми людьми?

- Дуже важливим (етика є основою професійної діяльності).
- Важливим, але інші аспекти (правові, психологічні) мають рівну вагу.
- Не дуже важливим (достатньо виконання професійних обов'язків).
- Неважливим (немає особливих етичних нюансів у роботі з цією категорією).

7. Які аспекти фізіологічних змін у людей похилого віку, на вашу думку, потребують особливої уваги соціального працівника?

- Зниження рухливості та фізичної активності.
- Проблеми зі слухом та зором.
- Зміни у когнітивних функціях (пам'ять, концентрація, мислення).
- Хронічні захворювання та потреба у регулярному прийомі ліків.
- Погіршення імунітету та підвищена схильність до інфекцій.
- Зміни в енергетичному обміні та потреба в коригуванні харчування.
- Проблеми зі сном (безсоння, порушення режиму).
- Інше _____

8. Чи знайомі Ви з основними соціальними програмами для підтримки людей похилого віку в Україні?

- Так, я добре обізнаний(а) з такими програмами та їх функціонуванням.
- Так, я маю загальне уявлення про ці програми.
- Частково, чув(ла) про такі програми, але не вивчав(ла) детально
- Ні, я не знаю про ці програми

9. Чи відчуваєте Ви, що війна в Україні вплинула на специфіку соціальної роботи з людьми похилого віку?

- Так, війна значно змінила підхід до цієї роботи.
- Так, але зміни переважно стосуються окремих аспектів.

- Частково, вплив помітний, але незначний.
- Ні, специфіка роботи залишилася незмінною.

10. Як Ви оцінюєте роль соціальних працівників у забезпеченні безпеки та підтримки людей похилого віку під час війни?

- Дуже важливою (ключова роль у наданні допомоги).
- Важливою (внесок соціальних працівників значний, але не єдиний).
- Посередньою (є важливішими професії для таких умов).
- Невеликою (роль соціальної роботи під час війни обмежена).

11. Які потреби людей похилого віку найбільше загострилися під час війни?

- Доступ до харчових продуктів і гуманітарної допомоги
- Доступ до медичної допомоги та ліків.
- Емоційна та психологічна підтримка.
- Допомога у відновленні документів і правова підтримка.
- Інше _____

12. Чи знаєте Ви, які організації або державні програми надають допомогу людям похилого віку під час війни?

- Так, я добре обізнаний(а) з цими організаціями та програмами.
- Так, але я маю поверхневі знання.
- Частково, чув(ла) про такі програми, але деталей не знаю.
- Ні, я не маю інформації про це.

13. Чи маєте Ви практичний досвід роботи з людьми похилого віку?

- Так, я працював(ла) у цій сфері під час навчальної практики.
- Так, я маю досвід роботи в соціальних проєктах або волонтерських організаціях.

- Ні, я не маю досвіду, але обговорював(ла) цю тему з іншими людьми.
- Ні, я не маю досвіду і не мав(ла) змоги обговорювати це питання.

14. Наскільки Ви відчуваєте себе готовими до роботи з людьми похилого віку?

- Я повністю готовий(а) до такої роботи, оскільки маю відповідну підготовку.
- Гадаю, що готовий(а), але потребую додаткової практики.
- Маю загальне уявлення, але підготовка потребує значного покращення.
- Ні, я не готовий(а) до роботи в таких умовах.

15. Чи вважаєте Ви, що робота з людьми похилого віку може призвести до емоційного вигорання соціального працівника?

- Так, це часта проблема, що потребує уваги.
- Можливо, залежно від інтенсивності роботи.
- Ні, така робота не є стресовою
- Не можу оцінити.

16. Чи вважаєте Ви, що сучасна навчальна програма достатньо готує до роботи з людьми похилого віку?

- Так, програма дає всі необхідні знання та навички.
- Частково, я потребую більше практичних занять і кейсів.
- Ні, програма не достатньо охоплює цю сферу.
- Не можу оцінити.